ANTONÍN BARTOŇĚK, *Řecko-latinská syntax v evropském kontextu.* Brno: Masarykova univerzita 2008, 219 s.

Práce Antonína Bartoňka si klade za cíl podat naší klasickofilologické a filologické veřejnosti příručku, kterou již dlouho postrádá: srovnání obou klasických jazyků v oblasti syntaxe s ohledem na jazyky současné (románské, germánské, slovanské). Autor v úvodu podává zprávu o genezi své práce, jež podle něho vznikla v zásadě ze dvou důvodů:

a) „za účelem přesnějšího formulování a lingvistického zhodnocení syntaktických zvláštností dvou starých, dávno již neživých jazyků, starověké řečtiny a latiny", přičemž jsou srovnávány nejen tyto dva jazyky navzájem, „nýbrž porůznu i s mnohými současnými evropskými jazyky."

b) „k prohloubení a důkladnějšímu propracování současné didaktické metodiky při vysokoškolské (event. i středoškolské) výuce obou zmíněných antických jazyků na pozadí vybraných živých jazyků.

Dále jsme v úvodní části obeznámeni se vznikem a rozvojem syntaktických bádání o řečtině a latině od antiky po dnešek (2. kapitola) a s celkovým rozvrhem a vnitřním členěním práce. K tomu je připojena kapitola (4.), která rýsuje prvotní nástin syntaktické problematiky v obou jazycích a jakýsi výčet nejmarkantnějších jevů, kde se oba jazyky výrazněji odlišují. Jde tu o rozdíly v řeckém a latinském systému časů, modů a vidů a jejich odraz v syntaxi vedlejších vět.

Vlastní jádro práce pak tvoří šest kapitol (5.-10.), kde se postupně jedná o vedlejších větách obsahových (deklarativních, volitivních a tázacích), příslovečných (účelových, účinkových, příčinných, časových, podmínkových, připustkových a srovnávacích) a vztažných. V kapitolách 8, 9 a 10 se probírají jmenné ekvivalenty vět obsahových a příslovečných: infinitivní, participiální, gerundijně-gerundivní a supinové konstrukce (u dvou posledních se poukazuje na to, jak mohou být vyjádřeny v řečtině za absence těchto gramatických tvarů).

Každá z těchto kapitol je členěna na základní charakteristiku věty či konstrukce, návrh stručného schématu pro jejich členění, výčet používaných spojek a slovesných způsobů. Toto členění je pochopitelně provedeno dvojmo, paralelně pro latinu a řečtinu, poté jsou sumarizovány hlavní rozdíly mezi oběma jazyky a připojeno je i srovnání se situací v moderních jazycích. Kapitoly jsou v závěru doplněny prezentací latinských a řeckých vět charakteristických pro daný syntaktický jev.

Specifický charakter mají kapitoly 11 a 12, které pojednávají o možnostech vyjádření větné modality deontické, a hlavně epistémické. Jejich autorkou je Mgr. K. Pořízková, žačka a spolupracovnice A. Bartoňka. Ve 13. kapitole jsou pak vyvozeny závěry plynoucí z předchozích 12 kapitol – pokus o globální pohled na vývoj a stav latinské a řecké syntaxe. Kniha dále obsahuje i stručné résumé v anglickém jazyce a rozsáhlou bibliografii k dané problematice.

Posuzovanou knihu považuji za cenný příspěvek pro pochopení podstaty i jemnějších nuancí klasických jazyků v oblasti syntaxe a za příručku velmi vhodnou pro vysokoškolské pedagogy i studenty mj. pro možnost rozboru uvedených reprezentativních vět. Nezpochybnitelný je i vědecký přínos práce, už proto, že ani v zahraniční produkci v zásadě neexistuje doposud práce podobného druhu. Bylo by proto velmi vhodné uvažovat o její cizojazyčné verzi.

Jan Janoušek (Olomouc)

DANIELA URBANOVÁ – VÁCLAV BLAŽEK, *Národy starověké Itálie, jejich jazyky a písma.* Brno: Host 2008, 296 s.

Publikace brněnských autorů Daniely Urbanové a Václava Blažka, která vyšla v letošním roce, přináší, jak ostatně jasně vyplývá z jejího názvu, výklad o jazykové situaci starověké Itálie. D. Urbanová je naší přední odbornicí v této oblasti. Ve svých dílčích studiích se po mnoho let zabývá mapováním jednotlivých italických jazyků a jejich nápisné dokumentace a svůj dlouhodobý badatelský zájem nyní zúročila v této syntetické publikaci. Je autorkou převážné části kapitol, konkrétně těch, které přinášejí výklad o lépe dokumentovaných jazycích starověké Itálie: nejprve o (zřejmě) autochthonních jazycích neindoevropských (kap. 2 *Etruština* a kap. 3 *Rétština a kamunština*) a poté indoevropských italických (kap. 4 *Latina*, kap. 5 *Faliština*, kap. 6 *Venetština*, kap. 7 *Sabelské jazyky* – s výjimkou stručné podkapitoly 7.4 o Oinótrech, jejímž autorem je V. Blažek), z indoevropských neitalických jazyků (8. kap.) zpracovala pak převážnou část výkladu o mesapštině (8.5-6). D. Urbanová zpracovala také větší část skvělých tabulek písem v úvodu publikace (s. 45-48). Přestože místy dosti informačně hutné, jsou kapitoly D. Urbanové zcela srozumitelné a výborně použitelné i při výuce. Napomáhá tomu i to, že se drží víceméně jednotné struktury: v úvodu zasazuje daný jazyk do kontextu celé situace v Itálii, dále následuje výklad o lokálním písmu, o dochovaných nápisech a nakonec rozbor vybraných nápisů. Opírá se o skutečně rozsáhlou a aktuální sekundární literaturu, a zprostředkovává tak čtenářům znalosti z této oblasti tím nejlepším způsobem.

Druhý z autorů, brněnský profesor srovnávací jazykovědy V. Blažek, sepsal úvodní kapitolu, jejímž cílem bylo zasadit latinu a ostatní italické jazyky do indoevropského rámce. Dále z jeho pera pocházejí kapitolky o většině indoevropských neitalických jazyků dochovaných na území Itálie (kap. 8.1-4, 7-8). Vedle toho se zhostil nelehkého úkolu: zpracování kapitol o jazycích, resp.

národech starověké Itálie, které jsou prakticky bez dochované nápisné dokumentace. Pojal je do značné míry jako informaci o tom, kde v dílech antických autorů o nich najdeme zmínku (této otázce věnuje i celou jednu podkapitolu úvodní kapitoly: 1.3 *Obyvatelé starověké Itálie ve světle antických pramenů*). V. Blažek je v neposlední řadě autorem impozantních tabulek v závěru publikace (přehledy historické fonetiky a morfologie italických jazyků – s. 220 nn.). Tabulky slovesného systému doplňuje pak i stručným výkladem o jednotlivých tvarech (s. 252-274).

Není nejmenšího sporu o tom, že se jedná o informačně velice hodnotnou publikaci. Přesto si zde dovolím uvést kritickou připomínku k pojetí celé práce. Zvolené řešení, kdy každá kapitola je jako celek zpracována (v zásadě) jedním z autorů, smazalo výhody, které mohlo přinést jinak velice slibné spojení klasické filoložky a srovnávacího jazykovědce. Autoři si totiž podle mého názoru dostatečně neujasnili, kdo má být cílovým čtenářem jejich společné publikace – klasický filolog, nebo srovnávací jazykovědec? Podle mého názoru pokud možno oba. Ve skutečnosti však každý z autorů píše pro „své" publikum, a práce jako celek tak působí dojmem nedostatečné spolupráce a koordinace. D. Urbanová má před sebou při psaní nepochybně pokročilého studenta klasické filologie. Její texty jsou takto zcela konzistentní; jsou to kvalitní učební materiály, nepochybně velmi úspěšně využitelné při výuce vývoje latinského jazyka. Z hlediska potenciálního čtenáře z oboru srovnávací jazykovědy budou však její texty postrádat jakýkoli přesah do jazykové prehistorie, a naopak budou obsahovat velké množství informací bez klasickofilologického vzdělání těžko srozumitelných. Mnohem problematičtější jsou ovšem z tohoto hlediska kapitoly V. Blažka – zde je pro mě představa ideálního cílového čtenáře nejasná. Bezpochyby se obrací zejména ke studentu či badateli z oboru srovnávací jazykovědy. Operuje totiž běžně s pojmy, které budou jinému typu čtenáře neznámé (a ač se na některých místech snaží takové pojmy dovysvětlit, ve výsledku je pro laika ještě více zatemňuje – viz např. poznámku 60 na s. 196 k pojmu „jazyky typu *satôm*"). Vedle toho ovšem uvádí ve svých kapitolách dlouhé pasáže z klasických autorů, aniž by podal jakoukoli informaci o jejich výpovědní hodnotě – bude schopen student srovnávací jazykovědy posoudit historickou relevanci Vergiliova básnického textu (o mnoho set let mladšího, než je období, o kterém je řeč), nemluvě o jiných, obecně méně známých autorech? To jsou otázky komplikované i pro historiky starověku a z textu by to mělo být alespoň nějak patrné. (Ostatně nevím, zda autor sám historickou pravdivost antických uměleckých textů nepřeceňuje, když v modelu na s. 34, nazvaném „Syntéza současných názorů na vnitřní členění italických jazyků", zavádí zvláštní „ausonsko-sicilskou větev", a to – podle svých slov – na základě nikoli jazykových argumentů, nýbrž svědectví Dionýsia z Halikarnássu, resp. Hellaníka.)

Zvlášť nešikovně pojatá se mi jeví 1. kapitola (rovněž autora V. Blažka), což je pro knihu dost mrzuté. Začíná dle mého názoru zcela zbytečnou podkapitolou 1.1 pojednávající o historii pojmů „indoevropský" a „indogermánský". S celým zbytkem knihy nemá tato podkapitolka žádnou spojitost. Následuje podkapitola 1.2, resp. měla by následovat, protože nadpis s číslovkou 1.2 zcela chybí.[1] Namísto toho se dostáváme rovnou o úroveň níž, k podkapitole 1.2.1 s názvem *Latina mezi ostatními indoevropskými jazyky* – v textu samém však není o latině málem ani zmínka. V další podkapitole 1.2.2 (*Místo italických jazyků v indoevropské jazykové rodině*) zase nebyla dostatečně pohlídána sazba textu: „prozaické" informace k jednotlivým uváděným schématům měly být nepochybně vysázeny na jedné straně s příslušným schématem, nikoli vždy na konci strany předchozí.

Obdivuhodnou práci odvedl ovšem V. Blažek při sestavování již výše zmíněných tabulek. K nim jen poznámka na okraj: zcela mi uniká smysl uvádění „dvou úrovní rekonstrukce" – „pozdně indoevropské (= brugmannovské)" a „raně indoevropské", jak uvádí autor na s. 220. Překvapením je pro mě též používání zkratky „ie." (= indoevropský) u rekonstruovaných tvarů namísto např. „pie." (= praindoevropský).[2]

Kriticky naopak hodnotím Blažkův nástin italického slovesného systému. U tabulky na s. 252 (tabulka latinských časů a způsobů) opravdu není třeba uvádět, že jejím autorem je G. Meiser: takovou tabulku nalezneme bezpochyby i v každé středoškolské učebnici latiny, jiným způsobem se latinské časy a způsoby snad ani seřadit nedají. Výklady k jednotlivým časům a způsobům pak opět předpokládají dost značné terminologické i věcné znalosti z oboru srovnávací jazykovědy, s nimiž nelze u klasického filologa počítat. Zároveň ale srovnávacímu jazykovědci, který není přímo specialista na italické jazyky, přinesou silně zkreslenou informaci, neboť jsou založeny téměř výhradně na výkladech pouhých dvou, i když renomovaných, badatelů – G. Meisera a A. L. Sihlera, a nedostatečně tak podle mě odrážejí diskusi a nejistotu, která dosud panuje v interpretaci většiny latinských časů a způsobů.

Recenze se většinou zaměřují spíše na kritické připomínky, a mohou tak vyznít trochu nespravedlivě. Proto ještě jednou zdůrazňuji, že pozitiva této publikace nepochybně výrazně převažují nad výše zmíněnými negativy. K mnoha kladům patří i skvělá obrázková příloha – skutečně málokdy se setkáme s tak

[1] S nelogickým číslováním podkapitol se ostatně v textu setkáme i dále, v kap. 8.5-7 týkajících se mesapštiny.

[2] Ke zkratkám ještě jednu drobnou poznámku: užívání dvojích zkratek v některých případech (např. *umb./umber.*, *ven./venet.* ad.), které je přímo přiznáno v seznamu zkratek a které je zřejmě odrazem toho, že má publikace dva autory, je zcela zbytečné a mělo být v konečné redakci eliminováno.

dobře zpracovanými fotografiemi nápisů, aby bylo možné je bez potíží číst. Celkově je tedy třeba oběma autorům poděkovat za hodnotnou publikaci z oblasti, v níž pociťujeme katastrofální nedostatek česky psaných prací. Zcela jistě se stane trvalou součástí výuky vývoje latinského jazyka.

Lucie Pultrová (Praha)

RUFIUS FESTUS: *Breviarium rerum gestarum populi Romani – Stručné dejinyRíma.* Úvodná štúdia a preklad PAVOL VALACHOVIČ. Prešov: Vydavateľstvo M. Vaška 2009, 63 s.

Antické dejepisectvo patrí medzi tie žánre, ktorým sa v slovenskej prekladovej tvorbe dostalo azda najviac pozornosti, hoci na Liviovo 142-zväzkové veľdielo sa zatiaľ nenašiel ani prekladateľ, ani dostatok odvahy. Ako Liviov protipól možno vnímať *Breviarium* Rufia Festa, ktoré zachycuje dejiny Ríma *ab urbe condita* do roku 364 po Kr. v 28 kapitolách menšieho rozsahu. Dielko autora, na ktorého personálnej identite sa bádatelia zatiaľ nezhodli, sa rozhodol Pavol Valachovič, docent dejín staroveku na Univerzite Komenského v Bratislave, predstaviť v pôvodine a v súbežnom preklade.

V úvodnej štúdii *Rufius Festus a jeho Stručné dejiny Ríma na sklonku antiky* (s. 5-15) približuje jednak útržky z autorovho života, ktorý sa kladie zväčša medzi roky 320 až 370 a ráta sa uňho s hodnosťou *magistra memoriae* na dvore cisára Valenta, jednak sa zaoberá otázkou funkcie, koncepcie, prameňov a tradovania diela.

Znenie latinského textu sa opiera o dve edície – londýnsku J. W. Eaddieho (1967) a parížsku od Marie-Pierre Arnaud-Lindet (1997). Nedozvedáme sa však, v čom sa vydania líšia, ani ktoré z nich tu bolo uprednostnené. Že by to mohlo byť vydanie Belles Lettres, naznačuje spôsob písania *v*, napr. *uulnerauit* (11,2).Takisto nie sme upozorňovaní na textové varianty, hoci úplný konsenzus si pri vyše stovke zachovaných rukopisov ťažko vieme predstaviť.

Súradnice prekladu sú v podstate dané faktom súbežnosti latinského a slovenského textu. Prvoradým cieľom prekladateľa bola vecná presnosť a štylistická adekvátnosť. Z tohto hľadiska pochválime napr. neotrocký preklad spojenia *condicio foederis* (15,3) jasným, pritom neutrálnym „zmluvný stav". Medzi rutinné úkony patrí nahrádzanie pasíva aktívom. Napriek heslovitej stručnosti výkladu, ktorý opisuje najmä územný rast ríše, Festus celkom nerezignoval ani na estetické prvky, ako sú hyperbaton (napr. *nocturno adgressus proelio superauit* 16,2), striedanie podmetov (napr. 10,2), variovanie oznámení toho istého obsahu (napr. *provinciae species/forma/ius*), ktoré sa však v preklade nivelizovali.

Prekladu možno vytknúť niekoľko menších nepresností – napr. *sublatum est* (14,3) by malo označovať skôr odňatie ako prinesenie; *intentius* (19,2) by bolo správne chápať ako elatív; *gloriae accessit* (24,1) neoznačuje úbytok, ale prírastok slávy; v *superiores discessimus* (27,2) chýba prekladu „ustúpili sme" ďalšia podstatná charakteristika „ako víťazi"; gerundívum *facta sunt personanda* (30,1) sa stráca v indikatíve „zazneli tvoje činy" (s. 51). Okrem toho v preklade vypadla záverečná veta 28. kapitoly.

Rozšírenie textu o poznámky sa pri takto komprimovanom Festovom expozé stalo nevyhnutnosťou a P. Valachovič im logicky venoval úmernú pozornosť. Asi by však neškodilo k Ibérii spomínanej v 16,3 vysvetliť, že nejde o Pyrenejský polostrov, ale o oblasť Kaukazu, približne o dnešné Gruzínsko. Akokoľvek sa autor usiloval o jednotný prístup k prepisu mien a názvov, nezabránil kolísaniu, napr. s. 22 *Kapitolu*, ale s. 52 *Capitolu*; s. 53 *Decebalus*, s. 61 *Decebal*, s. 46 *Constantinus*, s. 56 *Konštantín*. Rieka *Hebra* na s. 28 je *Hebros* čiže dnešná Marica, resp. na hraniciach Grécka a Turecka Evros. Novodobý názov lokality *Aix* miesto *Aquae Sextiae* (s. 52) sa vymyká koncepcii textu, ktorý inak nesie výraznú pečať reštitúcie pôvodného znenia.

Napriek tomu nepochybujeme o tom, že Valachovičov príspevok k poznaniu literárnej kultúry neskorého cisárskeho Ríma si zaslúži jednoznačne kladné prijatie. Po jeho vydaní Augustových Činov dostávajú najmä slovenskí študenti do rúk autentický text, ktorého jazykové stvárnenie síce kladie na čitateľa malé nároky, ale jeho pochopenie vo vecnej rovine sa nezaobíde bez dobrej znalosti politických dejín Ríma a jeho ríše.

Daniel Škoviera (Bratislava)

MICHAL CHABADA – MARCELA ANDOKOVÁ (eds.), *Antológia. Patristika a scholastika.* Trnava: Dobrá kniha – Bratislava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity 2009, 469 s.

Predchodkyňou predloženej antológie je *Antológia z diel filozofov*, presnejšie povedané, jej IV. zväzok, ktorý niesol rovnaký nadpis: *Patristika a scholastika* a vyšiel roku 1975 vo vydavateľstve Pravda. V rokoch tzv. normalizácie totiž mala táto inštitúcia privilégium vydávať nemarxistickú filozofickú spisbu, aby garantovala náležitú ideologickú ostražitosť. Aj tak bol zväzok textov preniknutých kresťanstvom úctyhodným počinom. Nová antológia sa k svojej predchodkyni hlási na prvý pohľad názvom, rovnako neberúc na vedomie, že vlastne nejde o homogénny celok, ale o dve odlišné vývinové etapy. Patristika patrí istotne do antiky. Nesporný nie je ani konotačne zaťažený termín scholastika.

Zo starej antológie, ktorá je už dávno rozpredaná, ale nepodarilo sa ju znova vydať v revidovanej podobe, nepreberá nová ani jeden text. Samozrejme, nemohla sa obísť osobnosť sv. Augustína. Predstavuje ho v preklade 10. knihy *O Trojici*, ktorý pripravila Marcela Andoková a 14. knihy v pretlmočení Glorie Braunsteinerovej. *Profil cirkevného otca*, ktorý bol v starej antológii zastúpený spismi *Proti akademikom*, *O blaženom živote*, *O pravom náboženstve* sa tým naozaj vhodne doplňuje. Mysliteľov neskorej gréckej antiky zastupuje mimoriadne dôležité dielo Dionýza Areopagitu *Mystická teológia* v preklade Juraja Vitteka.

Koryfejom stredoveku je sv. Tomáš Akvinský, ktorý je zastúpený dvoma spismi: *O bytí a bytnosti* a *O pravde* v preklade dominikána Petra Fottu; v starej antológii Tomáša reprezentovala *Suma proti pohanom*. Zástavníkom františkánskej vetvy je *doctor subtilis* Ján Duns Scottus *Prológom k Ordinatio* a *Otázkami k Aristotelovej Metafyzike* v preklade Michala Chabadu; v starej antológii bol zastúpený spisom *O rozdelení prírody*. Viliam Ockham sa predstavuje výberom zo spisu *Summa logicae* v preklade Rastislava Nemca. V starej antológii bol uverejnený výber z toho istého diela, takže oba preklady sa sčasti prelínajú a čitateľ môže zistiť zhody aj odlišnosti napr. v pojmovom aparáte prekladateľov. Ich meritórne hodnotenie však predpokladá hlbšiu analýzu, na ktorú je povolaný skôr špecialista na túto tematiku.

Nová antológia však prináša aj dvoch celkom nových autorov: sv. Bonaventúra je zastúpený troma *Collationes k Hexameronu* v preklade Alžbety Dufferovej a Rajmund Lullus spisom *Ars brevis* v preklade Petra Voleka. Ako vidno, v tejto publikácii sa zgrupovali dosiaľ neznámi prekladatelia (s výnimkou M. Andokovej a M. Chabadu), kým v minulej antológii ležala ťarcha na osvedčených osobnostiach. Jednako treba povedať, že onen zväzok vyšiel anonymne, keďže prekladateľ Dunsa Scota J. Špaňár ako vylúčený straník nesmel publikovať, a tak vieme o účasti V. Bunčákovej (preklad Scota Eriugenu) a A. Valentoviča (sv. Augustín) iba z iných zdrojov. Kto doň prekladal Anzelma, Abelarda, Tomáša Akvinského, R. Bacona a Occama ostáva zahalené tajomstvom.

Výrazným rozdielom je absencia súhrnného úvodu k celému zväzku novej antológie. Jednotliví filozofi sú tu uvedení životopisným medailónom a pomerne rozsiahlou úvodnou štúdiou prekladateľa k príslušnému dielu. Pravda, to sa odrazilo aj v tom, že pomer prekladových a sprievodných textov dosahuje hodnotu 2 : 1, kým v starej antológii to bolo oveľa priaznivejšie pre preklady – až 9 : 1.

Texty lektorovali rozliční vedeckí redaktori, čo by sa mohlo premietnuť v určitej terminologickej neustálenosti prekladov. Dokonca, ako čítame na s. 235, s pojmami v preklade sv. Tomáša sa vedecký redaktor J. Matula nestotožnil. Bibliografia sekundárnej literatúry je pripojená ku každému dielu; v takmer 300 položkách neprevažuje angličtina, ale francúzština.

Je nesporné, že v novej antológii sa dostala do popredia synergia teológie a filozofie, ktorá bola v stredoveku vcelku bežná. Treba vysloviť vďaku zostavovateľom a prekladateľom, že mali odvahu pohybovať sa na tomto tvorivom rozhraní a priblížiť ho dnešnému čitateľovi.

Daniel Škoviera (Bratislava)

BEDA CTIHODNÝ, *Církevní dějiny národa Anglů.* Přel. JAROMÍR KINCL a MAGDALENA MORAVOVÁ. Praha: Argo 2008, 394 s.

Postava Bedy Ctihodného (672-735) zůstává po staletí jednou z nejsvětlejších postav latinské literatury a vzdělanosti středověku. Narozený v severní Anglii daleko od jakéhokoli městského centra, nespatřil snad za svého života více kamenných staveb, než mohl spočítat na prstech obou rukou. V jedné z nich, v klášteře v Jarrow, prožil celý svůj život a očividně neměl nejmenší touhu rozšířit svůj obzor cestováním po vzoru řady svých krajanů, kteří přes nepřízeň drsné doby 7. a 8. století vykonali během svého života i několik cest z Anglie do Říma a zpět. Neměl také ani stopu ctižádosti dosáhnout vyšších církevních hodností, které mu vzhledem k významu jeho kláštera a jeho osobním kvalitám nesporně ležely na dosah ruky. Duchovně spočinul na pomezí tří kultur – keltské, anglosaské a latinské – v ústraní svého kláštera, jehož knihovnu o několika stech svazcích, z významné části získaných jeho představenými a spolubratry importem přímo z Itálie, prostudoval tak podrobně, že si v daleké Británii raného středověku vytvořil hlubokou syntézu vědomostí o antické kultuře, kterou překonali až italští humanisté a z níž mohl čerpat ve svých biblických komentářích, chronologických monografiích, hagiografických pojednáních o světcích obecné církve včetně Středomoří i ve svých historických dílech. Tuto kulturu ovšem jednoznačně chápal jako kulturu křesťanské církve vázané k hrobům apoštolů v Římě a k jejich správci římskému biskupu. Z každého řádku jeho bohatého díla je cítit bytostný optimismus vzdělance, jenž považuje latinskou vzdělanost, čerpající z civilizace křesťanské římské říše posledních století starověku, za spolehlivý nástroj dějin spásy lidského rodu.

Bedovy *Církevní dějiny národa Anglů* jsou špičkovým dílem svého autora a pro historické povědomí o britských ostrovech jsou nesporně nejdůležitějším textem jejich historiografie. Jeho kostrou jsou navzájem do souvislostí uvedené dějiny britských biskupských stolců a vmíšené příběhy o mimořádných řeholnících, jejichž postavy umožnily jejich okolí nahlédnout v jejich viděních a při jejich předsmrtném loučení za hranice pozemské existence člověka. Osudy světských panovníků tehdejších anglosaských a keltských kmenů Británie

a jejich států zajímají Bedu pouze natolik, nakolik souvisejí s dějinami partikulárních církví těchto kmenů. Tyto souvislosti však byly natolik úzké, že i informací o spletitém mocenském vývoji na území Velké Británie 6.-8. století poskytuje Bedovo dílo mimovolně dostatek.

Pro českého čtenáře je snad nejzajímavější první z pěti knih celého díla, na níž může postihnout temnotu civilizační propasti doby stěhování národů a úsilí, jež bylo nutno vynaložit pro její alespoň částečné zaplnění informacemi. Podrobné zprávy o průběhu římské misie u Anglosasů na přelomu 6. a 7. století jsou zajímavou paralelou k dějinám cyrilometodějské misie na Velké Moravě.

Zcela zásadní hodnotou byla pro Bedu liturgická a dogmatická jednota církve, jak se na britských ostrovech projevovala především v otázce určení data Velikonoc, která proniká všemi pěti knihami *Církevních dějin národa Anglů*. Je impozantní sledovat, že ani v nejvypjatějších okamžicích tohoto sporu mezi keltskou a anglosaskou církví (zastávající kontinentální obyčej prosazovaný i římským biskupem) neztrácejí jeho účastníci určitý stupeň vzájemné úcty a neuchylují se v žádném případě k mocenským prostředkům. Jistě i vědomí, že jsou hrstkou zasvěcených mezi masou laiků naprosto nechápajících podstatu sporu, umožňovalo klerikům obou táborů zachovávat určitou míru kolegiality vzdělanců. U Bedy je tento postoj výrazný a u příslušníka vítězné strany hodný respektu i po tisíciletí.

Překladatel prof. Jaromír Kincl zanechal při své smrti v roce 1993 svůj překlad v rozpracovaném stavu a vybavený poznámkovým aparátem, jenž vycházel především z odborné literatury předválečné doby dostupné v našich knihovnách před rokem 1989. Žák a pokračovatel profesora Kincla Michal Skřejpek přispěl recenzovanému svazku medailonem profesora Kincla, jenž přibližuje jeho celoživotní aktivitu a jeho význam pro zachování kontinuity znalosti římského práva a dějin pozdní římské říše a jejích nástupnických germánských států v české poválečné historické tradici. Uveřejnění překladu však bylo možné jen díky velkému úsilí druhé překladatelky Magdaleny Moravové, jež dokončila první náčrt překladu Jaromíra Kincla a vybavila ho podrobným poznámkovým aparátem zpracovaným na základě moderní odborné literatury věnované Bedovi a jeho době, tabulkami posloupností anglosaských vládců a biskupů raného středověku a precizním rejstříkem osobních i místních jmen. Na odborné kvalitě překladu má jako konzultant podíl i nejvýznamnější český odborník na dějiny keltských církví Gorazd Josef Opatrný, jenž je i autorem první předmluvy svazku. Jediné, co by si čtenář překladu ještě mohl přát k lepšímu pochopení textu, je větší počet mapových příloh, jež by mu detailněji přiblížily složitou historickou realitu raněstředověké Británie. Jedna mapa, obsahující především názvy anglosaských lokalit, tomuto účelu plně nedostačuje.

Ve svém celku je překlad Bedových *Církevních dějin národa Anglů* pozoruhodným výsledkem nelehké spolupráce dvou generací odborníků na textu klíčovém pro formování kultury západní Evropy. Beda Ctihodný se tak poprvé stal přístupný české čtenářské obci a síla jeho osobnosti a intelektu působí v edici nakladatelství Argo až překvapivě silně i ve 21. století.

Jan Kalivoda (Praha)

DĚTMAR Z MERSEBURKU, *Kronika*. Přel. BOŘEK NEŠKUDLA a JAKUB ŽYTEK. Praha: Argo 2008, 344 s.

Edice překladu *Kroniky* Dětmara z Merseburku (975-1018) je dalším příspěvkem nakladatelství Argo k zpřístupňování historických textů evropského raného středověku, jež nakladatelství postupně zahrnuje do série *Memoria medii aevi*. Do okamžiku vydání tohoto překladu byl Dětmar z Merseburku v českém prostředí znám pouze historikům specializovaným na dějiny přelomu prvního a druhého tisíciletí. Ti si však velmi dobře uvědomovali jeho význam. Právě pro toto období totiž selhává klíčový text pro poznání dějin raného českého středověku – Kosmas Pražský zcela ztratil ve složitých peripetiích historie středoevropského prostoru kolem roku 1000 orientaci a jeho líčení sledu tehdejších událostí je chybné a zmatené. Pouze Dětmar z Merseburku umožnil moderním historikům osudy přemyslovských Čech této doby rekonstruovat. Že jednu epizodu této doby na rozdíl od všech středověkých bohemikálních pramenů líčí v zásadě správně i Rukopis královédvorský, bylo původně významným argumentem pro jeho pravost. Pouze známost Dětmarovy *Kroniky* v raném obrození umožňuje předpokládat, že případný falzátor RKZ mohl popsat boje mezi Přemyslovci na počátku 11. století historicky věrně ještě před zrodem klasické historiografie 19. století, jež tuto otázku vyřešila s konečnou platností.

Stejný význam má Dětmarova *Kronika* i pro poznání dějin polských a především zápletek dlouholetých válek i mírových kontaktů ústřední postavy raných polských dějin, knížete a krále Boleslava Chrabrého, s německou říší.

Saský šlechtic Dětmar – Thietmar byl zpravodajem, jenž měl pro popsání dějin Evropy a především střední Evropy kolem roku 1000 ideální postavení. Díky svému původu patřil již svým zrozením mezi předurčené administrátory německé říše. Od mládí byl vyvolen pro církevní dráhu, postupoval v ní bez překážek, a jak sám přiznává, koupil si roku 1002 za část rodového majetku svůj první vysoký církevní úřad kapitulního probošta. Roku 1009 se pak z rozhodnutí císaře Jindřicha II. stal biskupem v Merseburku a měl až do své smrti roku 1018 přístup do nejbližšího okolí císařova a jeho rádců. Zvláště politiku tohoto císaře vůči slovanským kmenům a jejich raněstředověkým státům mohl sledovat zcela bezprostředně. Ve svých vzpomínkách beze zbytku ztělesňuje princip fungování německé říšské církve na konci raného středověku,

plně v rukou a ve službách státu a jeho vladaře, která si uvědomuje své nedostatky, považuje se však přesto za nenahraditelnou a jedinečnou jak ve vztahu ke slovanským barbarům, tak vůči dekadentním elitám západní Evropy. I osoby papežů jsou pro ni pouze biskupy proradného města Říma, kteří na žádost říše vždy vykonají všechny potřebné právní úkony, jež jsou jim kanonickým právem vyhrazeny.

Je zřejmé, že Dětmara zajímala především doba jeho vlastního života a jí věnuje polovinu svého díla. Literární kontext jeho doby však nepřál historickým monografiím zaměřeným pouze na dějiny autorovy současnosti. Zvyklosti historického žánru tehdy jednoznačně preferovaly kroniky počínající co nejdříve v minulosti i přesto, že autoři byli nuceni pasáže věnované starším obdobím psát na základě neúplných pramenů a často se jim věnovali jen z nutnosti a bez skutečného zájmu. Dětmar počíná svou *Kroniku* prvním německým králem dynastie Liudolfingů Jindřichem Ptáčníkem († 936) a první polovinu svého díla věnuje postupně všem předchůdcům císaře Jindřicha II. na německém trůnu, císařům Otovi I., II. a III. Tím dává své *Kronice* určitou celkovou perspektivu a podobu dějin německé říše, jak už byla za jeho života všeobecně německými elitami vnímána. Pracuje však pro tyto starší doby jen s malým počtem pramenů pouze saského původu, a tím mu do málo strukturovaného proudu početných a izolovaně líčených historických událostí proniká mnoho chyb a zvláště chronologických nepřesností.

Jak se však blíží době, kterou sám prožil, faktografická i literární úroveň jeho textu stoupá, k čemuž jistě pomáhá i jeho osobnostní dozrávání pod tíhou odpovědnosti biskupského úřadu. Osmá, poslední kniha jeho *Kroniky* dokazuje, že Dětmar mohl vyspět v nadprůměrného historika své doby, kdyby mu bylo dopřáno více času ke konečné redakci jeho díla. Možná k tomu přispěl i jeho zhoršující se zdravotní stav během roku 1018, jehož dějiny líčí až téměř do své smrti, která patrně nastala 1. 12. toho roku. Deziluze konce jeho života, smutek nad předpokládaným vymřením jeho milované saské otonské dynastie, jež bylo (jak sám Dětmar naznačuje) projevem osobního selhání jeho uctívaného císaře Jindřicha II., neúspěch tohoto císaře ve válkách proti Boleslavu Chrabrému a dočasně tehdy i na západě říše, to vše činí ze závěru *Kroniky* působivý projev rozloučení příslušníka zlaté mládeže německé říšské církve, jenž se střetl s limity dějin a času a dokázal je reflektovat.

Dětmarova *Kronika* je jednou z hrstky středověkých literárních děl, jež se zachovala v autorově autografu. Je tak možno sledovat jeho pracovní metodu vyvíjející se z formy prostých chronologických výpisků přetížených pozdějšími vsuvkami, které často chaoticky narušují časovou posloupnost. Cena celého díla není v jeho celku a koncepci, nýbrž v množství detailních, byť navzájem izolovaných zpráv především o dějinách východního pomezí tehdejšího německého státu.

České Přemyslovce Dětmar poznal v okamžiku nejhlubší krize této knížecí dynastie a s uspokojením na nich dokazuje, jak oprávněné jsou jeho předsudky vůči slovanským sousedům, byť i urozeného rodu. Český čtenář může na Dětmarově textu sledovat, z jak silných vnitřních zdrojů pramenila expanze německé říše na východ v 9.-12. století, a musí si uvědomit, že přetrvání slovanského etnika v české kotlině bylo nikoli nutným výsledkem historických náhod, geografických faktorů a vladařských schopností Přemyslovců 10. století.

Pečlivě přeložený text je doprovázen podrobným, byť stručně formulovaným poznámkovým aparátem, jenž činí z edice vítaný nástroj pro české studenty raněstředověké evropské historie. Úvod k překladu, jehož autorem je Martin Wihoda, podává informace o osobnosti autora *Kroniky* a jeho životních osudech, obsahuje přehledné rodokmeny otonské dynastie i Dětmarovy rodiny a instruktivní mapky politického a církevního členění otonské německé říše (některá v textu opakovaně zmiňovaná biskupství na mapce chybí). Shrnuje všechny Dětmarovy zprávy o přemyslovské dynastii a nabízí také synopsi německých dějin 10. a počátku 11. století, která značně pomůže čtenáři překladu orientovat se v záplavě Dětmarových údajů, jež autor uvádí zvláště v první polovině *Kroniky* bez bližšího komentáře – patřil přece mezi přímé účastníky událostí, jimž stačily pouhé narážky, a jen jim (a možná jen sobě samému, jak jako možnost uvádí autor předmluvy) svůj text adresoval.

Jan Kalivoda (Praha)

Dvě opuscula o středověkém Walesu

GERALD Z WALESU, *Putování Walesem / Popis Walesu.* Přeložil PETR ŠOUREK. Praha: Argo 2008, 208 s.

V roce 2008 vydalo nakladatelství Argo dva překlady středolatinských textů z konce dvanáctého století: *Putování Walesem* (*Itinerarium Cambriae*) a *Popis Walesu* (*Descriptio Cambriae*).

Autorem obou těchto děl je Giraldus Cambrensis, zvaný též, dle rodové državy (někdejšího ostrova u pobřeží jižního Walesu), G. de Barry (1146-1223).[1] Z matčiny strany byl velšského původu, pravnukem vládce jižního Walesu Rhyse ap Tewdwra, zatímco po otci byl normanským rytířem. Vzdělání se mu dostalo nejprve v klášterní škole v Gloucesteru, později (1165-1174) studoval trivium v Paříži pod vedením Petra Comestora. Po návratu do rodné země se horlivě angažoval v reformování velšské církve, dohlížel nad vybíráním desátků v diecézi St. David's (lat. Menevia) a stal se jáhnem v Breconu. Roku 1176,

[1] Narodil se však na hradě Manorbier v Pembrokeshiru.

po smrti Davida FitzGeralda, v jedné osobě biskupa v St. David's a strýce Giraldova, jej tamější kanovníci navrhli vysvětit za FitzGeraldova nástupce, ale zasáhlo královské veto. Znovu se pak odebral do Paříže, aby se věnoval studiu práv a teologie, jakož i učitelskému povolání. O tři roky později se vrací, načež je jmenován správcem své milované diecéze St. David's.[2] Roku 1184 se stává dvorním kaplanem krále Jindřicha II., v jehož diplomatických službách jedná s velšskými velmoži, putuje do Irska (1185-1186) a je rádcem prince Jana (pozdějšího krále „Bezzemka"). Postupně odmítá nabídky čtyř biskupských stolců (Wexfordu a Leighlinu v Irsku, Bangoru a Llandaffu ve Walesu), neboť se stále ještě nevzdává naděje na biskupství v St. David's. Roku 1188 provází canterburského arcibiskupa Baldwina na jeho cestě Walesem a spolu s ním káže křížovou výpravu. V královských službách je víceméně až do roku 1194, kdy odchází do ústraní a žije svou literární tvorbou. Roku 1199 jej z jeho poklidného života vytrhne kapitula v St. David's: znovu jej prosazuje na svůj biskupský stolec. Se zamítavým stanoviskem se tentokrát do věci vkládá arcibiskup canterburský Hubertus Walter, jenž k smůle Giraldově zároveň zastává funkci královského justiciaria. Giraldus však odmítá převzít svěcení od canterburského metropolity, neboť dle jeho stanoviska je St. David's původně rovněž metropolitním arcibiskupstvím, nezávislým na jurisdikci canterburského arcibiskupství.[3] Následující čtyři roky tedy stráví tímto sporem, na cestách mezi Britskými ostrovy a Římem (podnikne celkem tři cesty). Papež jej sice vyslechl, ba dokonce ho ustanovil administrátorem diecéze, ale rozhodnutí jeho pře odkládal, až Giraldus, cestováním vyčerpán tělesně i finančně, roku 1203 rezignoval na své záměry se stolcem svatého Davida i na postavení arcijáhna v Breconu (ve prospěch svého synovce). Usmířiv se s arcibiskupem canterburským i s králem, odebral se do ústraní, aby se opět pohroužil v svou literární tvorbu. Do třetice měl Giraldus svatodavidské biskupství na dosah ruky roku 1215; tentokrát již však o nabídku kanovníků nejeví pražádný zájem, neboť jednak se již cítí stár, jednak je pro něj, jako pro vzdělaného velšského patriota, nadále nepřijatelné, aby přijal svěcení od arcibiskupa canterburského, a znevážil

[2] Giraldův vřelý vztah k rodnému kraji a k jeho duchovnímu centru, městu St. David's, je patrný z celého jeho *Putování Walesem*. Zvláště explicitní je v úvodu ke druhé knize (s. 70-76).

[3] Svoji „historickou" argumentaci částečně čerpá (aniž by to přiznal) z polorománové kroniky *Historia regum Britanniae* jiného slavného velšsko-latinského spisovatele dvanáctého století, Gaufrida Monemutensis (Geoffrey of Monmouth), na kterého vůbec často – ať už více či méně zřetelně – navazuje. To mu však pranic nebrání vyjadřovat se o tomto úctyhodném autorovi výsměšně, cf. *Itinerarium Cambriae* I, 5. O Giraldově obojetném vztahu ke Gaufridově dílu pojednává důkladná stať JULIE CRICK, *The British Past and the Welsh Future: Gerald of Wales, Geoffrey of Monmouth, and Arthur of Britain*, in: Celtica 22 (1999), s. 60-75.

tak nárok St. David's na status metropolitního arcibiskupství, podřízeného toliko Římu. O posledním údobí Giraldova života nemáme zprávy, patrně dožil mimo společenské dění ve skromných podmínkách, oddávaje se svým knihám.

Zásluhou Giraldovy nemalé ješitnosti je jeho život zdokumentován jako život málokterého jiného spisovatele středověku. Budil pozornost již svých současníků: byl vysoké postavy, smělého vystupování, živého temperamentu, měl široký rozhled středověkého humanisty, kritické myšlení a snadno navazoval kontakty s mocnými tohoto světa. Požehnáním i prokletím se mu stal smíšený normansko-velšský původ, v jehož důsledku byl brán za cizince mezi Velšany i Normany. Zde je také hlavní důvod, proč jeho vytrvalé úsilí o biskupský stolec v St. David's nemohlo dojít úspěchu: záměrem plantagenetských králů (a stejně tak i canterburských arcibiskupů) bylo centralizovat světskou i církevní správu britských ostrovů. Ač byl Giraldus s královskou mocí vždy loajální a budoucnost Velšanů spatřoval nikoliv v samostatnosti, nýbrž v přijetí vlády anglické koruny, jeho původ a velšský patriotismus (byť především antikvářsky orientovaný) jej činily pro vyšší moc nepřijatelným. Na druhou stranu, byly to právě jeho příbuzenské svazky s velšskou šlechtou, které mu dodaly na důležitosti z hlediska diplomacie dvorů královského i arcibiskupského, a je to v neposlední řadě jeho znalost a zpracování velšských motivů, které činí jeho díla pro řadu dnešních čtenářů zajímavými.

Giraldovo literární dílo je poměrně rozsáhlé (celkem 17 titulů).[4] Vedle děl hagiografických (mj. *Vita s. Davidis*) zahrnuje texty s náměty asketickými a církevně reformními (*Gemma ecclesiastica*), historicko-politickými (*De principis instructione*, *De iure et statu Menevensis ecclesiae*, *Expugnatio Hibernica*), autobiografickými (*De rebus a se gestis*, *Symbolum electorum*), satirickými (*Speculum Ecclesiae* a folkloristicko-geografickými (*Topographia Hiberniae*, *Itinerarium Cambriae*, *Descriptio Cambriae*).

Itinerarium Cambriae zachycuje průběh cesty canterburského arcibiskupa Baldewina, jehož průvodcem, společníkem i spolupracovníkem byl právě arcijáhen Giraldus. Látka tohoto textu je proto uspořádána jen dle souvislostí s místy, kudy vedla arcibiskupova cesta (nejednou se autor nedrží ani tohoto pořádku – jen volně asociuje vše, co zrovna pokládá za zajímavé) a je značně nesourodá – obsahuje především různá vlastivědná, přírodozpytná, etnografická a folkloristická pozorování, prokládaná směsí lokální politiky, neuvěřitelných příhod a drbů.

Druhé dílko, *Descriptio Cambriae*, je stručnější a méně roztěkané. V první z jeho dvou knih podává autor nejprve geografickou charakteristiku Walesu,

[4] Souborné vydání: BREWER – DIMOCK – WARNER (eds.), *Giraldi Cambrensis Opera*, vol. I-VIII, London 1861-1891. Svazky I-III, V, VI a VIII jsou volně dostupné v rámci projektu *Google Books*.

stručné informace o velšských vládcích a církevní správě, načež přechází k líčení povahy velšského národa, jeho zvyků, dovedností a ctností (kapitoly 8-18). Jestliže v první knize Giraldus Velšany čtenářům představil po jejich víceméně příkladných stránkách, pokračuje v knize druhé naopak s jejich slabostmi a špatnostmi. Celé pojednání pak zakončuje politicky velice obojetně. Nejprve podá návod, jak si má anglický král Wales podrobit a spravovat jej (kapitoly 8 a 9), hned vzápětí, v následující závěrečné kapitole, však poradí Velšanům, jak se mohou Angličanům účinně bránit, a cituje vizionářské prohlášení „jakéhosi velšského stařešiny", dle něhož, ať už by Velšany potkala jakákoli pohroma, zničit je může jen hněv Boží, a tak je prý přesvědčen, že v den posledního soudu se za tento kout světa nebude zodpovídat žádný jiný jazyk ani národ, leč velšský.

Oba tyto texty jsou ze všech Giraldových děl ty nejznámější – dočkaly se dokonce publikace v ediční řadě *Penguin Classics*.[5] Jejich první český překlad je záslužným dílem Petra Šourka, jenž tak pokračuje ve své popularizaci extravagantního velšského autora, započaté již před více než deseti lety.[6]

Překlad Giraldových textů je náročný v míře, v jaké to lze u velšskolatinského humanisty očekávat. Používá často dlouhé periody, pomocí kterých svá sdělení obratně graduje. Své texty zdobí četnými citáty a narážkami na klasiky. Překladateli ztěžuje práci množstvím slov a názvů ze specifického velšského prostředí. Petr Šourek používá u všech Giraldových citátů jen vlastní překlady. Úryvky a verše z římských básníků překládá nikoli časomírou, nýbrž rýmovaným veršem a homoioteleuton používá hojně i ve zcela prozaickém textu, čímž zdařile napodobuje Giraldovu pointující dikci. Jména osob i jména místní uvádí v podobě dnes běžné ve velšském prostředí, čímž čtenáři, pokud se rozhodne zajímat se o jednotlivosti hlouběji, výrazně usnadňuje orientaci v moderní sekundární literatuře.

Šourkův překlad má některé rysy překladu adaptačního. Jeho dikce se vyznačuje bohatou a obdivuhodně pestrou slovní zásobou. Stylistické prostředky, které volí, dávají čtenáři téměř zapomenout, že čte středověký text: hypotaktická souvětí rozděluje na krátké samostatné věty (někdy to působí i trochu rušivě, jako by se začínala vytrácet narativní souvislost ve prospěch jakéhosi telegrafického sdělení; ziskem však je, že výsledný text rozhodně netrpí přemírou vedlejších vět vztažných),[7] latinské metafory nahrazuje českými a neostýchá se používat moderní slova a obraty.[8]

Jak už je u adaptačního překladu obvyklé, zachází překladatel s latinskou předlohou poněkud volně: občas vynechá sousloví, kterým nechce českého čtenáře zatěžovat (nejspíš proto, že mu vynechaná slova připadají zbytečná či neužitečná);[9] na mnoha místech překladu se zase setkáváme s amplifikací – překladatel je nezřídka rétoričtější, expresivnější či duchaplnější než autor.[10]

Posledně zmíněná inklinace snad může nasvědčovat tomu, že překladatel je přinejmenším s některými autorovými sklony a myšlenkovými postupy vnitřně sžit a že překládá jaksi spíše *per connaturalitatem* než na základě analytické práce s textem. Důsledkem takového přístupu pak mohou být i drobná nedopatření obsahové povahy, s jakými se v jeho překladu setkáváme např. na s. 140, ve druhé kapitole druhé knihy *Popisu Walesu* (s. 139 n.).

[5] GERALD OF WALES, *The Journey through Wales and The Description of Wales*, tr. LEWIS THORPE, Harmondsworth: Penguin Books 1978.

[6] Cf. GERALD Z WALESU, *Dějiny a místopis Irska*, přeložil PETR ŠOUREK, Praha: Aurora 1998; PETR ŠOUREK, *Gerald z Walesu: dvorní odborník na Irsko a Wales*, in: Souvislosti 2/2006, s. 147-149. Ve stejném čísle téhož periodika byly také publikovány první ukázky Šourkova překladu *Popisu Walesu* (s. 141-146).

[7] Cf. s. 15, 115, 128.

[8] Např.: mise (passim), finance (*sumptus*, s. 13), abych se vyjádřil politicky korektně (*iuxta usualia vocabula*, s. 32), rafinovaný způsob (*devota subtilitas*, s. 51), šikana (*iniuriarum dedecus*, s. 58), mentalita (*mores*, s. 148), fatální ztráty (*damnum irreparabile*, s. 148), s roční periodicitou (*annis singulis*, s. 149) atd.

[9] Např. s. 92: vynechává Giraldem zaznamenané znění dánského výkřiku včetně uvození (*dixisse memoratur lingua Danica, „Leit loupe," quod Latine sonat...*), s. 142: vynechává Giraldovu uvozující poznámku (*hoc etiam in his notabile*).

[10] Např. s. 51: Giraldus: *Domine, si mihi pristinae vires suppeterent, et juventutis elapsae robur adesset, laudabilem quem praedicas laborem nec ulla mihi elemosina redimere, nec ullius desidiae torpor adimere posset.* Šourek: „Pane, kdybych byl silný jako dřív, *mladý a zdravý jako buk*, nepokoušel bych se vykoupit žádnou almužnou, nehledal bych žádnou výmluvu, *nezůstával bych za pecí.*" – s. 85: Giraldus: *Elegimus itaque has potius enormitates ad praesens sub dissimulatione transire, quam, nullo ibidem querimoniam deponente, gentem iniquam exasperare.* Šourek: „Nač se ale dál zbytečně šířit o takových zvěrstvech? Když se mohu pohodlně tvářit, že se mě to netýká. Protože kde není žalobce, nemá smysl souzením popuzovat zločince, že?" – s. 92: Giraldus: *Quem cum sic corruentem victor ab alto despiceret, superbe in victum et insolenter invectus, dixisse memoratur...* Šourek: „Vítězný střelec sledoval mohutné plácnutí mrtvého hraběte o mořskou hladinu, načež s nadutým úšklebkem, *jako by si ještě musel kopnout do mrtvoly*, dánsky křikl..." – s. 93: Giraldus: *Infirmitatis enim humanae temptationes sunt hae: verumtamen et virtus plerumque in infirmitate perficitur, et fidei constantia tribulationibus augmentatur.* Šourek: „Kvůli svým slabostem jsou lidé neustále v pokušení. Selhání však může přispět k utužení dobrých vlastností a tvrdé *jádro* víry se třením *oddělí od plev.*" – s. 139: Šourek vkládá do překladu celou větu, které v latinské předloze nic neodpovídá („Proti jeho tvrzení mě však hned napadá několik historických příkladů britské statečnosti.") – Nebo s. 144: Giraldus: *ad alienam praecipue positi mensam, immoderatam appetunt refectionem* Šourek: „U cizího stolu se pak chovají stejně *žravě jako dravá zvěř.*"

Giraldus se zde věnuje otázce vojenské zdatnosti Velšanů. K jejich chvále připomíná slavné vojevůdce britského původu.[11] Jako scholastické *sed contra* (odstavec proto také začíná slovy *Sed, e diverso...*) posléze připomíná svědectví Gildovo: Britové, stísněni nájezdy Skotů a Piktů, naléhavě žádali (*vexarunt*) o pomoc římské vojsko (které se již kolem přelomu čtvrtého a pátého století z britských ostrovů stáhlo a bývalou provincii zanechalo vlastnímu osudu). Bez úspěchu. Pozvali si tedy na pomoc Sasy, od nichž se pak později sami nechali porazit a ovládnout. Oba tyto příklady z Gildova díla *De excidio et conquestu Britanniae*[12] uzavírá řečnickými otázkami, jimiž naznačuje, že Britové se tehdy rozhodně nezachovali jako zdatné válečnické kmeny. Ve zbytku kapitoly pak stručně načrtává, co se o Gildově problematickém vztahu k vlastním krajanům chystá napsat v díle *Topographia Britannica* (k čemuž však již nedošlo). V českém překladu jsou však tyto historické souvislosti poněkud deformovány. Zatímco Giraldus píše: *Sed, e diverso, qui (Britanni) a Scotis et Pictis, populisque tam vilibus, fere debellati, auxiliatrices Romanas toties vexarunt legiones, dicentes, sicut ex Gilda colligimus: „Barbari nos ad mare, mare autem ad barbaros impellit". Numquid tunc fortes, numquid laudabiles fuere?*,[13] překlad zní (s. 140): „Ostatně i z Gildovy knihy se dozvídáme, jak Skotové a Piktové, ubohé kmeny bez pořádné výzbroje, decimovali římské sbory a div, že je na hlavu neporazili. Jak říká Gildas ústy Římanů: »Barbaři nás ženou do moře, moře nás žene do náruče barbarům, buď se utopíme ve vodě, nebo v krvi.« To že nebyli stateční bojovníci? Takoví válečníci si nezaslouží pochvalu a ocenění?" Přísudek *vexarunt* byl tedy uchopen blíže svému klasickému významu (*„sužovali"*, v překladu *„decimovali"*). Sloveso *debellare* je pak pojímáno jako deponentní[14] a odporující větný vstup *e diverso* jako přitakávající částice *„ostatně"*. Poselství zoufalých Britů se tak v překladu paradoxně mění ve vzdychání poražených Římanů a sugestivní otázky nabývají přesně opačného významu, než Giraldus zamýšlel.

[11] Giraldus zde uvádí směs postav historických a pololegendárních: Cassivelauna (Caesarova protivníka, který vystupuje jako britský vojevůdce v páté knize *Zápisků o válce galské*), dobyvatele Říma Belina a Brennia (ty poprvé zaznamenává Gaufridus Monemutensis; Brennius je patrně jeho kreací a nápodobou Brenna, galského vítěze nad Římem v letech 390-397), císaře Konstantina I. (dle Henrica z Huntingdonu a Gaufrida z Monmouthu byl Constantinus po matce Heleně britského původu). Všechna tato jména převzal Giraldus od Gaufrida.

[12] GILDAS, *The Ruin of Britain and Other Works*, MICHAEL WINTERBOTTOM (ed. & tr.), Chichester: Phillimore, Shopwyke Manor Barn 1978, §§20, 23-24, s. 95, 97-98; obsahově víceméně shodně (jen obšírněji a s mnohem větším dramatickým účinkem) podává první z těchto dvou událostí GAUFRIDUS MONEMUTENSIS ve své *Historia regum Britanniae*, VI, 1-VI, 3 (dle starších edic); §§ 89-91 (dle nejnovější edice, *The History of the Kings of Britain*, REEVE (ed.), Woodbridge: Boydell & Brewer 2007).

[13] *GIRALDI CAMBRENSIS Opera*, JAMES F. DIMOCK (ed.), vol. VI, London 1868, s. 208.

[14] *Dictionary of Medieval Latin from British Sources* (Latham & Howlett, Oxford University Press 1986) takovou možnost neuvádí.

Bylo by možné a záhodné se zde obšírněji zaobírat konkrétními ukázkami Šourkova odvážného překladu, jenž oplývá překladatelskou vynalézavostí a vtipem, souznícím s naturelem Giraldovým, ukázkami překladu, jenž je na řadě míst textem jak hravým, tak neukázněným. Leč protože zde není místa na podrobnější rozbor, připojme snad již jen několik roztržitých poznámek:

1. Překladatel je ke čtenáři štědrý. To se projevuje tím, že:
- opatřil svůj překlad bohatým poznámkovým aparátem a rejstříkem,
- v rámci poznámek přináší první český překlad téměř celé jedné kapitoly (I, 11: příběh o králi Herlovi) z *De nugis curialium*, slavného díla dalšího velikána velšsko-latinské literatury, Waltera Mapa (1135-1210).[15] (Dlužno ale také poznamenat, že se v překladu této kapitoly – především v její první čtvrtině – intenzivně projevují nevýhody Šourkova způsobu práce s latinskou předlohou: překlad je zde spíše parafrází.)
- Giraldův text doprovodil stručnou předmluvou a jako doslov doplnil stať Daniela Samka. Jak předmluva, tak doslov názorně vykreslují Giraldovu osobnost a kontext přeložených pojednání.

2. Argo zpracovalo publikaci typograficky velice elegantně. Tiskových chyb se v ní vyskytuje jen nevýrazné množství (zaznamenal jsem jich 9). Je ovšem jeho odpovědností, že knížka neobsahuje žádné informace o autorství ilustrací (fotografií). To může vzbuzovat pochybnosti, zda nebyla dotčena autorská práva, což by u komerčního nakladatele, jakým Argo je, bylo zcela nepřípustné.

Přes všechny naznačené nedostatky nelze než vyjádřit překladateli vděk, že až budeme chystat zavazadla na výlet či dovolenou do Walesu, máme jeho zásluhou po ruce čtivý text, ojedinělý gotický bedekr, který nám usnadní poznávat velšskou krajinu i s její středověkou pamětí.

Jan Kopecký (Praha)

Vzácná edice nejen pro filology

FABIAN SUMMER, *O lázních císaře Karla IV.* Přeložili JANA BOŘÍKOVÁ a OTAKAR BOŘÍK. Sokolov: Fornica 2008, 107 s.

Kvalitních překladů z latiny nevychází v současnosti v českých zemích mnoho. Ještě méně pak překladů, které se vztahují přímo k českému prostředí a mohou

[15] Cf. WALTER MAP, *De nugis curialium*, M. R. JAMES (ed.), BROOKE & MYNORS (rev.), Oxford: Clarendon Press 1994, s. 26-30.

navíc promlouvat i k odborníkům z jiných oborů. Všechno toto se na vysoké úrovni podařilo manželům Boříkovým jejich překladem spisu lipského lékaře Ferdinanda Summera *De inventione, descriptione, temperie, viribus et imprimis usu Thermarum D. Caroli IIII. imperatoris*. Jedná se o jeden z prvních balneologických spisů vůbec a rozhodně první, který je věnován našim nejvýznamnějším a nejznámějším lázním. Samotný spis navíc vypovídá o širokém, vskutku renesančním záběru svého autora, neomezuje se jen na popis samotné lázeňské léčby a nezbytné medicínské rady, ale zasvěceně podává i širší poučení o karlovarských pramenech včetně vlastivědného výkladu o městě samotném, jeho přírodě, geografii a historii.

Celé dílo je však čímsi mnohem více než pouhým překladem. Preciznímu, bohatými poznámkami okomentovanému překladu, spojujícímu v sobě výtečným způsobem exaktnost odborného spisu i čtivost nezbytnou pro laického čtenáře předchází podrobný biografický medailon o jeho autorovi a výklad o dobové humorální medicíně. Třetí část tvoří potom fundované studie věnované dějinám medicíny, historii karlovarského lázeňství i celého regionu včetně pojednání o jeho geologických podmínkách. Autory těchto odborných komentářů jsou vedle MUDr. Otakara Boříka, DrSc. i další odborníci, konkrétně MUDr. Pavel Šolc, PhDr. Stanislav Burachovič a RNDr. Tomáš Vylita. Sám spiritus agens a autor rozhodující části celého díla MUDr. Otakar Bořík, je rovněž renesanční osobností ze staré školy, spojující v sobě vynikajícího lékaře (je uznávaným odborníkem v oboru otolaryngologie), farmaceuta a zároveň vzdělaného latiníka, známého řadě účastníků letních škol klasických studií, jichž se v devadesátých letech hojně a aktivně účastnil.

Nejen odborné zázemí autorů, ale i samotný charakter publikace jsou tak zárukou toho, že po ni se zájmem mohou sáhnout nejen zájemci o latinskou literaturu a historii, ale rovněž tak dějiny medicíny, lázeňství a vůbec renesanční kultury a životního stylu v 16. století. Kromě precizní jazykové úrovně, bohatých poznámek, pečlivě zpracované bibliografie a rejstříků vyniká publikace i svým grafickým zpracováním – na mimořádné estetické úrovni je vypravena reprodukcemi dobových ilustrací.

Škoda jen, že z původního latinského textu je v publikaci reprodukováno pouze několik stran. Při absenci kvalitních edic renesanční i odborné latinské literatury v českých zemích by jeho edice či reprodukce celého tisku byla výborným přínosem k rozšíření knihovničky studentů latinské filologie, kteří by tak získali mimořádně zajímavý pramen pro svou četbu. Nezbývá než doufat, že tato vysoce kvalitní publikace, která se alespoň pro ty kultivovanější a vzdělanější hosty lázeňského města může stát hodnotným suvenýrem, bude brzy rozebrána a pro další vydání se autoři nechají naší připomínkou inspirovat. Třebaže se jedná o dílo zaměřené regionálně, jeho kvalita i význam jsou výrazně nadregionální. Se zájmem si je může přečíst každý, kdo se zajímá o dějiny

vědy a kultury v širším kontextu. Dosah tohoto díla je zároveň výrazně mezioborový, aniž by mezioborovost zde měla být eufemismem pro povrchnost či fragmentární mozaikovitost ve stylu „od každého něco". Dílo, které dokazuje, že humanitní a přírodovědné obory se nejen navzájem potřebují, ale mohou tvůrčím způsobem spolupracovat nejen k prospěchu svému, ale zároveň k rozvoji poznání jako celku. Zejména klasickým filologům může tento fakt zvýšit občas nejisté sebevědomí.

Lubor Kysučan (Olomouc)

Užitečná příručka pro zájemce o klasický starověk
IGOR LISOVÝ, *Významné osobnosti antického starověku.* Ilustroval Zdeněk Pala. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě 2007, 408 s.

V dnešní informacemi přesycené době není o nejrůznější encyklopedické příručky z celé škály oblastí lidského vědění rozhodně nouze. Jejich základním problémem je však většinou povrchní práce s informacemi z druhé ruky, které nejsou zakotvené v adekvátní vědecké literatuře, v případě historiografické encyklopedické literatury leckdy ani v historických pramenech. Příjemnou výjimku v tomto ohledu představuje příručka docenta starověkých dějin na Ostravské univerzitě Igora Lisového *Významné osobnosti antického starověku*. Pilný badatel a plodný autor v oboru starověkých dějin v ní vytvořil mnohem víc než pouhou encyklopedii osobností starověkého světa.

Pomineme-li už samotný chvályhodný fakt, že zastoupení významných osobností z oblastí antické politiky, vojenství, vědy, filozofie a umění je zde dokonce početnější než v *Encyklopedii antiky* a *Slovníku antické kultury*, rozhodně čtenáře potěší i samotná struktura a důkladnost jednotlivých hesel. Autor se neomezuje na pouhý poměrně podrobný biografický medailon, ale u každého hesla uvádí i důkladnou bibliografii jak díla dané osobnosti (pokud šlo o osobu literárně činnou), tak přehled domácí i zahraniční sekundární literatury k příslušné osobnosti se vztahující. V případě spisovatelů se autor věnuje i poměrně důkladné analýze jejich děl včetně přehledně zpracovaných obsahů těch nejvýznamnějších z nich. K výrazně neencyklopedické čtivosti přispívají potom i vybrané citace z literárních děl pojednávané osobnosti nebo děl tuto osobnost dokumentujících. Mnohá z hesel se tak více blíží preciznímu historickému „minieseji". Podobně esejistický, nicméně faktograficky přesný a korektní charakter má i úvodní kapitola *Antika bez stadionů, chrámů a amfiteátrů*, podávající čtenáři jakési uvedení do geografie, historie a kultury antického světa. Jejím moudrým vyvrcholením je citlivě zvolený citát Nikose Kazantzakise.

Přívětivý zážitek z publikace dokreslují nejen vhodně zvolené citáty z Bible a antické literatury, ale rovněž bohatství obrazových příloh, perokreseb, plánků, reprodukcí a především vzácných, svým magickým realismem nejen informujících, nýbrž i inspirujících původních kreseb malíře Zdeňka Paly. Fakt, že všechny reprodukce i výtvarné přílohy jsou „pouze" černobílé, publikaci nikterak neochuzuje, ale naopak možná přispívá ještě k umocnění estetického dojmu z ní. Pochválit je nutno rovněž precizní bibliografii, ediční poznámky a vzácně konzistentní zacházení s antickými jmény, jejichž jednotná transkripce do češtiny je věčně se vracejícím problémem. Jedinou výtku je nutno adresovat na skutečnost, že tato cenná publikace vyšla v nákladu pouhých 150 výtisků jako příručka pro studenty Ostravské univerzity a dočkala se dosud jen minimální publicity. Beze sporu se totiž jedná o práci, kterou vzhledem k její přístupnosti a čtivosti s potěšením využijí i poučení laici zajímající se o antiku, o publikaci, zaplňující dlouho zející mezeru na poli naší literatury o antice, originálním způsobem a s didaktickou nápaditostí spojující odbornost s vysoce kultivovanou popularizační formou.

Lubor Kysučan (Olomouc)

STANISLAV DOLEŽAL, *Interakce Gótů a římského impéria ve 3.-5. století n. l.* Praha: Karolinum 2008, 337 s.

Jak již název napovídá, monografie Stanislava Doležala se zabývá vztahy mezi Góty a Římany v období 3. a 5. století, což znamená před obdobím tradičně popisovaným jako stěhování národů a během něj. Pokud se autor chtěl zabývat tímto germánským etnikem, je logické, že je bral v potaz hlavně vzhledem k římské říši, neboť písemné prameny alespoň v náznacích popisující život a dějiny Gótů pocházejí z jejího území, z per řecky i latinsky píšících autorů. Autor ve své práci vyčerpávajícím způsobem pojal písemnosti jak narativního, tak i korespondenčního a právního charakteru. Prostudoval také zapsané politické řeči, kázání i básně, v nichž jasně vyplouvají na povrch názory Římanů nejen na gótské etnikum, ale na Germány obecně.

Z jeho výzkumu vzešla práce úctyhodného rozsahu pojednávající o dějinách Gótů a o jejich vztahu k Římanům. Zabývá se genezí gótského etnika, jeho putováním východní Evropou, prvními konfrontacemi s římskou říší i vrcholem gótsko-římských vztahů v letech 376-418. Významnou část svého díla věnuje autor barbarizaci římské společnosti, kde sice odbíhá od Gótů ke Germánům v obecnější rovině, nicméně je nutno kapitolu ocenit za její komplexnost. Nemálo si všímá přijetí křesťanství Góty, přičemž správně poukazuje na skutečnost, že Góti přijali ariánství v době, kdy bylo ve východní části římské říše preferováno. To, že se postoj římské vlády po smrti císaře Valenta změnil, vrhlo stín na vztahy mezi gótským etnikem a římským obyvatelstvem.

K tématu progermanismus versus antigermanismus se Doležal nevyjadřuje pouze vzhledem k historickým pramenům, nýbrž i z toho důvodu, že v této problematice nejsou ani dnes badatelé zajedno. Autor odmítá názor prosazovaný v několika posledních desetiletích, že barbary nelze chápat jako čistě destruktivní prvek. Naopak se kloní k oněm historikům, kteří je považují za ničitele antické civilizace, sice přebírající do jisté míry její kulturu, přesto uvrhující „římskou" Evropu o krok zpět ve vývoji.

Kromě písemných pramenů autor využil velkého množství starší i novější literatury a k některým závěrům uznávaných vědců se staví značně kriticky. Neopomíná ani prameny poskytované jinými obory, jako například archeologií, filologií atd., s jejichž pomocí se snaží o ucelený pohled na Góty. Trochu mi v práci chybějí kapitoly věnující se tolosánskému království, Gótům na Krymu apod. Na druhou stranu kniha obsahuje také dva apendixy. První se zabývá pohledem římsko-byzantského autora Prokopia na germánský kmen Herulů, druhý je stručnou prosopografií gótských (a pravděpodobně gótských) důstojníků římské armády.

Doležalovu monografii je třeba chápat jako čistě vědeckou práci, která může být pro laického čtenáře těžko stravitelná. Pro badatele využívající jeho knihu bude překážkou absence rejstříku. Přesto, co se týče vědeckého přínosu, je jeho práci nutno hodnotit značně vysoko, hlavně díky její komplexnosti a autorovým postřehům vnášejícím do problematiky nové světlo.

Martin Váňa (Olomouc)

Nový pohled na staré dějiny

JARMILA BEDNAŘÍKOVÁ, *Frankové a Evropa.* Praha: Vyšehrad 2009, 335 s.

Název nejnovější knihy Jarmily Bednaříkové *Frankové a Evropa* zdaleka není náhodný. Na jedné straně franské nájezdy nepochybně přispěly k rozkladu Západořímského imperia, z něhož odvozujeme svou západní civilizaci. Na straně druhé to ve výbušném kotli stěhujících se národů byli právě Frankové, kdo výraznou měrou navázali jak politicky, tak kulturně na antické tradice a později v oslňujícím dějství karolinské renesance obrodou klasické latiny a antické vzdělanosti položili základy duchovně jednotné středověké Evropy. Toto vrcholné období historie Franků však již není předmětem recenzované monografie, autorka svou pozornost soustřeďuje především na období formování franské identity a státu.

Jarmilu Bednaříkovou, docentku brněnské Masarykovy univerzity, na níž vyučuje dějiny starověku, není třeba českému čtenáři dlouze představovat. Krom celé řady odborných studií je autorkou mimořádně úspěšných monografií *Stěhování národů* (2003) a *Stěhování národů a východ Evropy. Byzanc, Slované, Arabové* (2006, společně se Zdeňkem Měřínským a Alešem Homolou). Její publikace byly oceněny cenami Masarykovy univerzity i nakladatelství Vyšehrad. Ve své nejnovější knize organicky zúročila všechny oblasti svého zájmu – dějiny pozdní antiky, „stýkání a potýkání" antického světa a „barbarů", otázku christianizace barbarů, právní dějiny pozdního Říma i raněstředověkých států.

Krom toho, že kniha Jarmily Bednaříkové představuje bezesporu nejúplnější původní studii, která v českém prostředí k dané problematice vznikla, vyniká i celou řadou dalších kladů. Na první pohled čtenáře zaujme velmi komplexní pohled na dějiny franské společnosti. Podobně jako ve svých předchozích publikacích se autorka neomezuje pouze na politické dějiny, ale pojímá je plasticky i v jejich ekonomickém, právním, společenském i náboženském kontextu. Vedle dějin duchovní kultury sleduje i franskou každodennost včetně života ve městech, postavení ženy a jídelníčku. Za mimořádně cennou lze pokládat autorčinu analýzu politických institucí franského státu, jeho administrativy i právního řádu. Zvláštní pozornost věnuje autorka christianizaci franského státu. Vedle jejích kladů si všímá i jisté barbarizace křesťanství. Ta pak měla osudové důsledky pro další dějiny středověké Evropy, v nichž se křesťanství prosazovalo mnohdy více jako politický faktor a mocenská síla než jako duchovní hnutí. Autorka sleduje vzestup Franků od období prvních kontaktů s Římany přes období rozpadu kmenového svazu a vytvoření raněfeudálního státu na troskách Západořímské říše. Za jeden ze zásadních momentů v jeho vývoji zcela oprávněně pokládá křest franského krále Chlodvíka. Za důležitý považuje fakt přijetí křesťanství v jeho katolické podobě, což nakonec přispělo k oslabení ariánství na Západě a duchovní jednotě Západu. Důsledkem christianizace Franků nebyla jen pevná organizace franské církve a její těsná spolupráce se státem, ale i četné misijní výpravy franských misionářů do vzdálenějších území včetně Skandinávie. Svou knihu pak uzavírá výstižně zobecňující kapitolkou mapující hlavní klady a zápory duchovního přínosu Franků Evropě.

Podobně jako v případě předchozích knih autorky, jejím mimořádně cenným vkladem je hluboká znalost pramenů, které navíc ve své knize hojně cituje. Autorka pracuje se všemi dostupnými prameny v celé jejich škále od kronik přes zákoníky a úřední listiny až po křesťanské legendy a využívá jich v argumentačně bohatých diskusích o sporných historických problémech.

Ani forma knihy nezapře pečlivého historika. Odborníka potěší precizní poznámkový aparát, bohatá bibliografie a seznam zkratek a poučeného

a zvídavého laika (ale nejen jeho) pestré obrazové přílohy, ilustrativní mapky a fotografie. Autorka tak nezapře ani svou archeologickou erudici, mezi fotografickými přílohami nalezneme i četné archeologické nálezy a drobné artefakty s velkou výpovědní hodnotou pro kulturní dějiny. Třebaže obsahová stránka i forma knihy splňuje nejvyšší nároky na odborné monografie kladené, její živý styl a typicky „vyšehradsky" přátelská grafická úprava ji zpřístupňuje i poučenému laickému zájemci o historii.

Autorce náleží uznání za to, že si za předmět své monografie zvolila metodologicky nesporně náročnější a méně známé období franských dějin. Nicméně bylo by záslužné, kdyby případná další publikace dovršila nastínění obrazu franských dějin v jejich úplnosti, tj. stejně plastickým způsobem včetně perspektivy vlivu křesťanství a působení antické tradice zpracovala i období pozdější, zejména karolinské a postkarolinské. Ačkoliv v politických i kulturních dějinách Evropy mu je právem připisován mimořádný význam, i o něm máme v českém prostředí původních publikací až trestuhodně málo.

Svým barvitým a mnohovrstevnatým vylíčením dějin franské společnosti tak kniha Jarmily Bednaříkové zároveň bourá mýtus o „dark ages" mezi antikou a středověkem a objektivně ukazuje, že v daném období, a to i při všech jeho leckdy brutálních turbulencích, bylo nejen více světla a civilizace, ale i více kontinuity s antikou než diskontinuity, jak si nejednou povrchně představují ti, pro něž dějiny Říma a s ním veškerého antického světa definitivně končí učebnicovým letopočtem 476 po Kr.

Lubor Kysučan (Olomouc)

Strhující příběh česko-byzantských vztahů

Petr Balcárek, *České země a Byzanc. Problematika byzantského uměleckohistorického vlivu.* Olomouc: Institut sv. Jana Teologa pro studia východního křesťanství 2009, 268 s.

Třebaže se české země spolu s několika málo dalšími místy v Evropě v raném středověku těšily unikátní pozici skutečného kulturního mostu mezi latinským Západem a řecko-byzantským východem, aktuální a systematické publikace zpracovávající české vztahy s Byzancí bychom mohli spočítat na prstech jedné ruky. A pokud se již vyskytnou, většinou se omezují na staroslověnské období Velké Moravy a raněpřemyslovských Čech a jen tak napomáhají sugerovat představu, že – s výjimkou „revivalu" v době vlády Karla IV. – byzantský vliv v Čechách končí rozkolem mezi Římem a Konstantinopolí a následným definitivním vyhnáním mnichů ze sázavského kláštera. Diametrálně odlišný pohled

na celou problematiku však nabízí rozsáhlá monografická studie olomouckého historika umění a teologa Petra Balcárka, pedagoga olomoucké a prešovské univerzity, člena domácích i mezinárodních byzantologických a medievistických vědeckých společností a redakční rady prestižního vědeckého časopisu *Byzantinoslavica*.

V duchu svého primárního odborného zaměření Petr Balcárek ve své knize analyzuje především vlivy v oblasti umělecké, avšak díky svým hlubokým znalostem obecných dějin stejně jako pravoslavné teologie a východní kultury obecně zasazuje své téma do širšího kulturně-historického kontextu. Stejně tak široký je i časový záběr – autor sleduje příslušné východní vlivy v prostoru českých zemí od pozdní antiky až po pád Byzance. Autor zároveň vytváří velmi důkladnou, podrobnou a promyšlenou periodizaci. Jednotlivé etapy byzantských vlivů v českém umění důsledně spojuje jak s historickými, tak civilizačními a duchovními proměnami západní i byzantské společnosti. Balcárkova studie, jejímž základem je disertační práce obhájená na Katedře teorie a dějin umění Filozofické fakulty UP, rozhodně nenabízí nějakou snadnou a oddechovou víkendovou četbu. Je doslova nabita fakty, odkazy a citacemi. Přesto se v ní čtenář neutopí, neboť autor ji promyšleně strukturuje do více rovin. Na pozadí plasticky podaných syntetizujících pasáží nastiňujících kulturně-historické trendy jednotlivých sledovaných období nalézáme detailní analýzy uměleckých artefaktů a v nich se zračících byzantských vlivů. Autor se navíc neomezuje jen na památky hmotné kultury, ale zaměřuje se i na význam a oběh symbolů, podávající nejvýraznější svědectví o výměně idejí a vlivech duchovní povahy. Díky své pečlivé analýze autor odhaluje východní vlivy i na místech a v dílech, kde bychom je rozhodně nečekali.

Práce nese všechny rysy maximálně korektní vědecké monografie, je doplněna rejstříkem, úctyhodnou bibliografií, tabulkou nálezů byzantských mincí v českých zemích, jakož i tabulkou ilustrující dynastické vztahy českých panovníků k panovnickým rodům východní Evropy. K názornosti práce přispívají i mimořádně rozsáhlé fotografické přílohy. Metodologie a cíle práce jsou nejen explicitně formulovány hned v úvodu, ale v celé práci zároveň důsledně zachovávány. Autor detailně mapuje i dějiny bádání v uvedené oblasti, a to jak doma, tak v zahraničí. Jeho nespornou výhodou je fakt, že během svých četných zahraničních pobytů měl možnost osobně se seznámit jak s významnými badateli, tak s aktuálními metodami a trendy světové byzantologie. Na jedné straně se autor nerozpakuje kurážně polemizovat se zavedenými teoriemi, na straně druhé s respektem a pokorou vzdává hold významným domácím i světovým badatelům oboru. Jeho kniha tak poskytuje i cenný vhled do dějin jak české, tak světové byzantologie. Za jedinou vadu na kráse můžeme považovat sice přehledné, nicméně rukou kreslené mapky, které lze při dnešních technických možnostech vypracovat daleko elegantněji i přesněji.

Třebaže Balcárkova kniha je jak svým obsahem, tak formou v prvé řadě mimořádně podrobnou a náročnou specializovanou vědeckou studií, pro svou komplexnost, faktografické a bibliografické bohatství může mít i význam didaktický. Se zájmem a prospěchem po ní může sáhnout nejen historik umění, ale i badatel v oboru českých, potažmo středoevropských kulturních dějin či byzantolog.

Balcárkova studie však má i obecnější dosah. Mezi řádky úspěšně polemizuje se zavedeným školským mýtem „strnulé a rigidní Byzance" a na úctyhodném množství konkrétních uměleckohistorických dokladů přesvědčivě dokazuje, že pod pokličkou středověkého „střetu civilizací" mezi latinským Západem a byzantským Východem proudila čilá výměna idejí. Podobně jako v jiných případech se tak ukazuje, že v minulosti dávné i nedávné byla Evropa a přilehlé oblasti mnohem kosmopolitnější, otevřenější a propojenější, než bychom si mysleli. Jaké postavení v tomto středověkém tavícím kotli civilizací pak měly české země, trefně vystihují slova Romana Jakobsona, která autor sám cituje v úvodu práce: „Česká země byla odedávna kolbištěm, v němž se stýkaly a sváděly boj protichůdné vlivy a zájmy."

Je trochu škoda, že si možná i pro svou leckdy nerozvážnou potřebu jednoznačného civilizačního i politického vymezování (svědčící o tak typicky českém rozkolísaném sebevědomí) nejsme této skutečnosti vždy vědomi. Výrazem nezájmu o naši vlastní civilizační pluralitu a její kořeny je i fakt, že navzdory řadě významných badatelů je byzantologie v českém akademickém světě ještě větší popelkou než klasická filologie a že třeba i tato vzácná publikace vyšla s minimální publicitou v trestuhodně minimálním nákladu.

Lubor Kysučan (Olomouc)

FRANTIŠEK ŠIMON: *Historia medicinae antiquae. Príspevky k dejinám antickej medicíny.* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2009, 132 s.

Nová publikace slovenského klasického filologa a historika lékařství Františka Šimona z Katedry romanistiky a klasické filologie Filozofické fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košicích přináší soubor šesti studií z dějin antické medicíny. Jednotlivé příspěvky byly původně publikovány samostatně, pro účely této práce byly následně upraveny a doplněny.

První studie přináší stručný přehled dějin antické medicíny od homérské doby po pozdní antiku. Čtenář se v něm seznámí s nejvýznamnějšími představiteli antického lékařství, jednotlivými školami a nejdůležitějšími koncepcemi. Snaha o maximální stručnost však na mnohých místech vede ke značnému

zjednodušování a mnohdy i k deformacím historické reality. Patrné je to zejména v podání konceptu humorální patologie v souvislosti s hippokratovskou medicínou. Přestože autor korektně zdůrazňuje, že soubor, známý jako *Corpus Hippocraticum*, je pestrou směsicí často protichůdných spisů, které byly napsány v různé době, vzápětí představuje humorální teorii jako univerzální hippokratovskou myšlenku. Humorální teorie, která vysvětluje příčinu nemocí jako nerovnováhu čtyř tělesných šťáv a s nimi spojených kvalit (studené – teplé, vlhké – suché), je přitom v *Corpus Hippocraticum* pojednána pouze jednou, a to ve spise *O přirozenosti člověka* (*De natura hominis*). Jiný spis sbírky, *O starém lékařství* (*De vetere medicina*), se dokonce proti obdobným koncepcím polemicky staví a říká, že počet příčin nerovnováhy a z ní vznikajících nemocí jde do tisíců, že je rozhodně nelze omezovat pouze na chlad, teplo, vlhko a sucho. Přestože se humorální patologie později stala (zejména díky Galénově recepci) jedním z nejvlivnějších učení starověké i středověké medicíny a byla vnímána jako teorie univerzální a navýsost hippokratovská, ve skutečnosti ji rozhodně nelze spojovat s *Corpus Hippocraticum* jako s celkem (podrobněji o tomto problému viz např. Nutton, V.: *The Fatal Embrace: Galen and the History of Ancient Medicine*, in: Science in Context 18, 2005, s. 111-121).

Druhá studie se věnuje vztahu filozofie a medicíny u Platóna. Po úvodním přehledu stavu bádání o vzájemném vztahu antické filozofie a medicíny přechází autor k obrazu lékařství v Platónově díle. Široce se věnuje zejména problému přirovnání Sókrata k porodní bábě v dialogu *Theaitétos*: zatímco porodní báby pomáhají ženám rodit fyzická těla, pomáhá Sókratés mužům rodit myšlenky. Autor si přitom klade otázku, zda tato porodní metafora něco vypovídá o Platónově vztahu k ženám, či zda jde jen o rétorickou snahu symetricky dodržet protiklady: tělo – myšlenka, žena – muž. Stejně podrobně je zpracována otázka interpretace Sókratových posledních slov v dialogu *Faidón*: *„Kritóne, Asklépiovi jsme dlužni kohouta."* Přes nespornou atraktivitu probíraných témat odbočují tyto dva exkurzy výrazně od tématu antické medicíny a je s podivem, že jiné části Platónova díla, které s medicínou souvisí mnohem silněji (zejména obsáhlý lékařský exkurz v dialogu *Tímaios*), zůstávají téměř nepovšimnuty.

Tématem třetí studie je antický ideál lékaře. Na základě tří zdrojů (*Corpus Hippocraticum*, Celsus, Galénos) se autor snaží sestavit obraz jakéhosi „profesního standardu" antického lékaře. Věnuje se přitom jak požadavkům etickým, tak odborným. Snaží se postihnout momenty, ve kterých se užité spisy v pojetí dokonalého lékaře shodují, zdůrazňuje však také zásadní rozdíly a specifika podmíněná zejména kulturní odlišností Řeků a Římanů. Na tomto místě je však třeba zdůraznit, že pokus sestavit obraz ideálního lékaře na základě několika svědectví je značně ošidný. Je například otázka, zda Galénos, který představuje svým vzdělanostním a ekonomickým zázemím naprostý vrchol le-

dovce mezi antickými lékaři, reflektuje obecněji sdílený ideál, či zda se jedná pouze o jeho vlastní představy (cf. Nutton, V.: *The Fatal Embrace: Galen and the History of Ancient Medicine*, in: Science in Context 18, 2005, s. 111-121). V poslední části této studie autor nastiňuje paralely mezi antickým a současným ideálem lékaře a zdůrazňuje, že i současná medicína stále čerpá a měla by čerpat z antického myšlenkového dědictví a že obraz ideálního lékaře, tak jak ho podávají sledované spisy, je alespoň v některých aspektech platný dodnes. Nadčasovost a neměnnost lékařské etiky pak přirovnává k pevnému postavení latinsko-řecké lékařské terminologie, která slovy autora „nebude nahrazena nějakou jinou", což ale v době zřetelného ústupu klasických jazyků z medicíny a sílícího vlivu angličtiny vyznívá jen jako přání klasického filologa.

Čtvrtá studie se zabývá antickou dietetikou, tedy předpisy, jak zdravě žít a jak se stravovat. První část podává výklad dietetických principů podle Celsova spisu *De medicina*. Druhá část se omezuje pouze na dietetické pojetí masa a postupuje opět po ose *Corpus Hippocraticum* – Celsus – Galénos. Na samotném konci se autor věnuje v antice rozšířenému fenoménu vegetariánství. Tato studie se vyznačuje výběrem zajímavého a pro čtenáře atraktivního materiálu.

Pátá studie se věnuje vybraným chorobným jevům a chorobám z pohledu lékařské i nelékařské literatury. V její první části nacházíme různé reference antických autorů o škytání, které bylo považováno za chorobný jev, jenž byl způsoben přeplněním, nebo naopak vyprázdněním zažívacího traktu. V další části se autor zabývá slavným Thúkýdidovým popisem moru v Athénách. V dlouhé pasáži nechává čtenáře nahlédnout do bouřlivé lékařsko-filologické diskuse, kterou vyvolává otázka, o jaké chorobě vlastně Thúkýdidés referuje. Dále se studie věnuje astmatu a jiným obtížím s dýcháním a na závěr problému pojmenování křivých nohou v řecké a latinské literatuře. Tato studie je svodem obrovského množství pramenného materiálu a odborné literatury, což svědčí o autorově vysoké erudovanosti. Je však potřeba poznamenat, že je vedena poněkud nesystematicky a působí značně roztříštěným dojmem. Výklad o škytání a astmatu se omezuje na svědectví antických autorů, příspěvek o křivých nohou nás však z antiky zavádí až do současnosti. Hovoří-li autor o škytání, soustřeďuje se na popis příčin a způsobů léčení, pasáže o astmatu a křivých nohou jsou podány spíše v duchu terminologickém. Do celkového kontextu studie pak vůbec nezapadá podkapitola o moru v Athénách, která řeší referenci jediného autora o jediné epidemii a které by pro zcela odlišné zpracování sloužilo v rámci publikace samostatné místo.

Závěrečná šestá studie se zabývá fenoménem simulování. Existence tohoto jevu je opět dokumentována množstvím citované antické literatury. Studie se rozpadá na čtyři části: první referuje o simulování očima filozofů, druhá se zabývá zprávami historiků, řečníků a právníků, třetí čtenáře seznamuje se svědectvím krásné literatury, kde se často simulování objevuje jako zbraň milenců,

a čtvrtá část se věnuje simulování z pohledu antické lékařské literatury, zejm. Galénova spisu *Jak usvědčit simulanty* (*Quomodo morbum simulantes sint deprehendi*). Výběr zajímavých, často lehce peprných, autentických ukázek z ní činí čtenářsky jednu z nejatraktivnějších částí publikace.

Bibliografie obsahuje rozsáhlý soupis pramenů, ve kterém najdeme i odkazy na dostupné slovenské či české překlady. Podobně rozsáhlý je soupis užité literatury, v němž objevíme díla jak starší, tak i nejnovější.

Recenzovaná publikace nezapře, že je sestavena z příspěvků, které byly původně publikovány odděleně, což s sebou přináší problémy s formální jednotou textu (např. pátá studie *Chorobné javy a choroby v antickej literatúre*). Způsob vzniku publikace se jistě odráží i v různé šíři tematického zacílení jednotlivých studií a různé hloubce jejich pohledu: na jedné straně nacházíme všeobecné studie encyklopedického charakteru (*Stručné dejiny antickej medicíny*), na straně druhé vysoce odborné a úzce zaměřené texty (*Krivé nohy*). Pozitivním efektem výše zmíněného postupu je však tematická pestrost publikace. Byť se nejedná o vyčerpávající a systematicky vedenou práci, autorovi se přesto podařilo díky výběru reprezentativních témat podat poměrně komplexní obraz antického lékařství. Domnívám se nicméně, že by si práce zasloužila obsáhlejší jednotící úvod, který by minimálně vysvětlil motivaci výběru jednotlivých témat, a pomohl by tak dát publikaci kompaktnější formu.

Nedostatků kromě zmíněné formální nejednotnosti není mnoho. Zdůraznit je však třeba problematické uvádění řeckých a latinských termínů či citátů, kdy kritérium pro volbu jazyka často není jazyk originálu, ale míra „okřídlenosti". Opakovaně pak dochází k míchání řeckých a latinských výrazů, aniž je na to upozorněno. Na straně 10 například čteme: „Ľudské telo je zložené zo štyroch štiav, *humores*, ktoré zodpovedajú štyrom Empedoklovým prvkom sveta: krv, *sanguis*, žlč, *cholé*, čierna žlč, *melaina cholé*, hlien, *flegma*..." Podobně hippokratovský aforismus na straně 46 „*vita brevis, ars longa*..." je zmíněn ve své známější jazykové podobě, tedy latinsky. Tento postup je u publikace napsané pro širší čtenářský okruh pochopitelný, slušelo by se ale na zvolenou strategii v úvodu upozornit nebo alespoň důsledně uvádět při každém výskytu řeckého a latinského výrazu, z jakého jazyka pochází.

Zbývá ještě odpovědět na otázku, jaký typ čtenáře si tuto knihu přečte. Sám autor v úvodu říká, že „je určena všem zájemcům o dějiny antické medicíny, lékařům, filologům, studentům". Předpokládá tedy poměrně širokou čtenářskou obec a v tom je třeba dát mu za pravdu. Díky svému rozmanitému charakteru může kniha oslovit jak odborníka, tak laika. Domnívám se, že odborník ocení zejména terminologické pasáže, které vynikají až neuvěřitelným množstvím sneseného materiálu pramenné povahy. Laikovi pak kniha nabízí dostatek populárních historických a lékařských témat (např. antická dietetika, simulování). Podstatné je rovněž, že většina řeckých a latinských citátů je přeložena do

slovenštiny a že v poznámkovém aparátu je odkazováno mimo jiné na dostupné slovenské a české překlady antických děl. Obecnou vlastností všech textů je vynikající čtivost a srozumitelnost. Proto lze knihu F. Šimona doporučit též jako výborný úvod do studia dějin lékařství.

Aleš Beran (Praha)

Elena Marečková-Štolcová – Hana Reichová – Marta Severová – Dana Svobodová – František Šimon, *Latinitas medica. Lexikon nejen lékařských sentencí, citátů a rčení.* Brno: Masarykova univerzita 2009, 909 s.

Úctyhodně obsáhlá publikace lexikografického charakteru s názvem *Latinitas medica* je výsledkem mnohaleté práce autorského kolektivu pod vedením Eleny Marečkové-Štolcové, klasické filoložky, jež dlouhodobě působí na Lékařské fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Cílem knihy čítající bezmála tisíc stran je zprostředkovat bohatství latinské vzdělanosti v oblasti lékařství a s ním souvisejících disciplín nejen početné lékařské obci a klasicky vzdělaným čtenářům, ale také široké laické veřejnosti. Publikace tak vyplňuje pomyslnou mezeru na domácím knižním trhu, kde jinak nejsou koncepčně blízká díla ničím právě neobvyklým,[1] jak se ostatně v předmluvě k tomuto lexikonu (s. 7-8) vyslovuje i jeho vědecká redaktorka Milada Říhová.

Konkretizaci obsahové náplně a formální koncepci svazku se věnuje úvodní kapitola (s. 9-13), jež pochází z pera E. Marečkové-Štolcové, hlavní autorky této encyklopedické publikace. Kolektiv autorů si předsevzal shromáždit co největší korpus nejrůznějších gnómických textů s více či méně těsným vztahem k lékařství, a to *de facto* bez jakéhokoli časového omezení. Důkazem toho, že se dílo vskutku zdařilo, je na sedm tisíc abecedně uspořádaných hesel, jež v lexikonu najdeme a jejichž časový záběr, sahající od antiky až po novověk, činí více než dva tisíce let. V knize se přitom snoubí ryze pragmatické rady s myšlenkově hlubokými výroky či ustálenými obraty spíše terminologické povahy, vedle sebe se ocitají pohledy lékařské, přírodovědné i humanitní,

[1] Viz Brož, Vladislav, *Lexikon latinských právnických i jiných výrazů a rčení.* Praha: Prospektrum [1]1993; Čermák, Josef – Čermáková, Kristina, *Slovník latinských citátů.* Praha: Euromedia Group [1]2005; Kincl, Jaromír, *Dicta et regulae iuris aneb právnické mudrosloví latinské.* Praha: Karolinum [1]1990; Kuťáková, Eva – Marek, Václav – Zachová, Jana, *Moudrost věků. Lexikon latinských výroků, přísloví a rčení.* 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Leda [1]2002; Stejskal, Miloš, *Moudrost starých Římanů.* 2. vyd. Praha: Vyšehrad [1]2000; Stoilov, Arkadij, *Věčná slova. Slovníček latinských citátů.* Praha: Orbis [2]1947.

sféru filozofického a náboženského poznání nevyjímaje. Různorodostí oplývá korpus nejen po stránce věcné, ale rovněž z hlediska formy citovaných textů – materiál čerpaný z odborné i umělecké literatury se v antologii mísí s výtvory ústní lidové tradice a vytříbená metrická poezie antických klasiků s mnohdy neméně elegantní a významově pregnantní prózou. Právě s ohledem na nesmírnou obsahovou i genologickou heterogenitu shromážděných sentencí se jako nejvhodnější kritérium pro jejich uspořádání ukázalo zmiňované abecední řazení. Ve srovnání s chronologickou posloupností či tematickou klasifikací, resp. funkční kombinací obou těchto kritérií, je totiž naprosto objektivní a současně maximálně transparentní, což čtenář jistě uvítá.

Záměru učinit knihu dostupnou co největšímu okruhu zájemců z řad laického publika slouží dvě instruktivní kapitolky zařazené v úvodní části díla, které jsou myšleny jako jakési vademecum pro recipienty neznalé specifik latinského jazyka, potažmo latinské časoměrné poezie. První kapitolka pojednává o úskalích překladu latinských veršů do češtiny a poskytuje koncizní přehled hlavních metrických schémat, která se v korpusu citátů nejčastěji objevují (s. 14-19). Tvůrkyní těchto stránek je osoba z nejzasvěcenějších, renomovaná překladatelka klasické literatury Dana Svobodová, která je rovněž autorkou veršovaných překladů v publikaci obsažených. Druhá informativní pasáž skýtá obdobně elementární poučení o pravidlech výslovnosti latiny a o latinském přízvuku (s. 20-21). Po nezbytném seznamu zkratek a vysvětlivek (s. 22-23) následuje již sama citátová část (s. 25-793). Struktura jednotlivých hesel je přehledná, po latinském originálu je uveden český překlad, jehož původnost je třeba ocenit (zejména u překladů veršových pasáží, které se snaží o zachování metra originálu), dále pramen citátu, případně objasnění významových nuancí dané sentence (zřídka nabízejí autoři i český či cizojazyčný ekvivalent latinského úsloví), a v mnoha případech i jakýsi hypertextový odkaz na další související citáty v knize, což není u obdobných publikací vždy naprostou samozřejmostí.

Orientaci v lexikonu usnadňuje také několik rejstříků v jeho závěru. V přehledech excerpovaných autorů (s. 795-816) najdeme nejen základní životopisná data o jednotlivých původcích citovaných výroků, ale také odkazy na konkrétní citáty v knize a názvy děl jmenovaných autorů, a to jak v originále, tak i v českém překladu. Přehledy konkrétních latinských a českých lexikálních jednotek (s. 817-904), které v citátech figurují, si vzájemně sice ne zcela odpovídají (namátkou např. výraz *Roma* či *Romanus* nemá v českém soupisu svůj protějšek), pro čtenáře jsou však jistě velmi užitečnou pomůckou. Tímto nepřímým způsobem je zájemcům totiž umožněno sledovat postupné změny v představách a názorech společnosti na různé aspekty lidského bytí (např. „zdraví", „bolest", „nemoc", „osud", „stáří" atp.), což by bylo jinak vzhledem k čistě abecednímu řazení hesel dosti obtížné.

Závěrem lze říci, že autoři dostáli svým ambiciózním aspiracím a že si tento knižní počin zaslouží uznání z řad odborné i laické čtenářské obce. Publikace, skýtající bohatý „důkazní" materiál kulturněhistoricky podmíněného, nesmírně úzkého vztahu latiny a lékařské vědy, je jistě přínosná pro každého, kdo se ve jménu jedné ze stěžejních zásad vědeckého bádání, tj. pravidla *ad fontes*, rád nechává inspirovat latinskou vzdělaností minulých věků.

Marie Okáčová (Brno)

GÉRALDINE PUCCINI-DELBEY, *Sexuální život v Římě.* Přeložila KLÁRA UHLÍŘOVÁ, Praha: Levné knihy 2009, 408 s.

Od vydání pionýrských prací M. Foucaulta (*Histoire de la sexualité II: l'usage de plaisirs* a *Histoire de la sexualité III: le souci de soi*, Paris 1984) a P. Veyna (*L'empire romain*, in: P. Ariès – G. Duby (ed.), *Histoire de la vie privée I*, Paris 1987) věnovaných sexualitě v antice vlna zájmu o tuto problematiku stále neopadá. Svědčí o tom i publikace G. Puccini-Delbey *La vie sexuelle à Rome* (Paris, Tallandier 2007), jejíž český překlad překvapivě vydalo nakladatelství Levné knihy. Profesorka klasických jazyků na univerzitě Bordeaux III v ní předkládá ucelený obraz sexuálního života v antickém Římě, od ideálu sexuálního chování svobodného občana, přes manželskou sexualitu, cizoložství a homosexualitu až po incest, prostituci a pohlavní nemoci.

Klíčem k pochopení sexuality v antickém Římě je podle autorky skutečnost, že na rozdíl od moderní doby se sexuální chování řídilo mnohem více sociálním postavením partnerů než jejich pohlavím. Na jedné straně stáli ti, kteří penetrují, tedy svobodní občané mužského pohlaví, na straně druhé ti, kteří jsou objektem penetrace, tedy ženy, otroci, propuštěnci a nedospělí jedinci. Sexuální identita jedince nezávisela tedy ani tak na sexuální orientaci, jako spíš na společenském postavení, a novodobé kategorie jako heterosexualita, homosexualita nebo bisexualita ztrácejí v antickém kontextu svoje opodstatnění. Mnohem důležitější než pohlaví partnerů při sexuálním styku bylo to, kdo hraje dominantní roli a kdo roli podřízenou. Pro svobodného římského muže nebylo nijak degradující mít homosexuální styk, nepřijatelné ale pro něj bylo přijmout při kopulaci pasivní roli, neboť by tím zpochybnil svoji mužnost. Převedeno do moderní terminologie, normou sexuálního chování římského muže nebyla heterosexualita, nýbrž, jak to formuloval P. Veyne, „dominantní bisexualita" (srv. s. 15). Z tohoto důvodu se také v římském prostředí neujal řecký pederastický model, založený na tom, že nedospělí chlapci sloužili coby sexuální objekt starším mužům, neboť by tím budoucí občan ztratil svou mužskou identitu. Dalším rozdílem oproti modernímu pojetí sexuality byla výrazná asymetrie mezi

pohlavími (sexuální chování ženatých mužů se řídilo jinými pravidly než chování vdaných žen) a poměrně striktní pravidla distribuce sexuálních partnerů, jež vymezovala pro každou společenskou skupinu okruh možných sexuálních partnerů. Každé překročení těchto omezení bylo považováno za nepřípustné sexuální jednání (*stuprum*) a mohlo být trestáno podle zákona.

Pod touto výchozí optikou nahlíží francouzská badatelka jednotlivé rámce sexuálního soužití v Římě, tedy především manželské a mimomanželské styky. Jak ukazuje, v tradičním římském pojetí představovalo manželství (*matrimonium*) především reprodukční instituci, jejímž úkolem bylo zajistit legitimitu potomků a pokračování rodu. Tím se také řídilo sexuální chování manželského páru. Zatímco od manželky byla vyžadována absolutní věrnost, u mužů bylo naopak považováno za normální promiskuitní chování. Označení cizoložství (*adulterium*) se tedy vztahovalo pouze na mimomanželský poměr vdané ženy, mužská nevěra sama o sobě nebyla nijak odsuzována. Rovněž intimní život manželů se v klasické době řídil striktními pravidly, která nepřipouštěla určité sexuální praktiky a polohy. Sexuální styk mezi manželi se mohl odehrávat pouze v noci, pod rouškou tmy, počestná manželka (*matrona*) se při něm nemohla zcela vysvléci a svému muži se mohla oddat jen v několika málo tolerovaných polohách, při nichž hrála pasivní roli. Ve vztahu mezi manželi nebylo příliš prostoru pro milostnou vášeň a sexuální experimenty, naopak očekávala se spíš určitá zdrženlivost a vzájemný respekt (G. Puccini-Delbey užívá v této souvislosti termínu „reprodukční" sexualita).

Proti manželské sexualitě sešněrované striktními pravidly staví francouzská autorka mimomanželské vztahy, jež byly podle ní mnohem svobodnější a sexuální praktiky v nich nebyly tolik omezovány. Navzdory tomu, že římská společnost se k cizoložství stavěla velmi negativně a v archaické době mohla být dokonce nevěrná žena potrestána smrtí, umožňují paradoxně pouze nemanželské vztahy projevit naplno milostné city a vyvléci se ze zajetí společenských stereotypů (francouzská autorka mluví o mimomanželské sexualitě jako o sexualitě „rozkoše"). To je také důvod, proč se právě nemanželská láska stává na počátku císařské éry vděčným námětem římských elegiků, opěvujících své milostné avantýry a stylizujících se do role Amorových obětí, nemužně naříkajících na krutostí dominantní milenky (tzv. *servitium amoris*). Mučivá láska, jakou popisuje Catullus ve svém cyklu Lesbii, je mezi zákonnými manželi nemyslitelná. Sféra mimomanželských vztahů tak otevírá podle G. Puccini-Delbey prostor pro emancipaci ženské sexuality, jež se může rozvinout pouze mimo rámec manželství. Je to podle ní jediná možnost, jak se vzepřít mužské dominanci a jak muže skrze sexualitu ovládnout.

Právě „sexualita rozkoše" je hlavním tématem druhé části knihy, nazvané *Tělo a sexualita*. Autorka se v ní zaměřuje na erotickou stránku milostných vztahů, jako jsou techniky svádění, tělesná hygiena, různé sexuální praktiky

a polohy, způsoby dosahování sexuálního uspokojení, ale také na antikoncepci a řešení důsledků milostného poměru, jako je nechtěné otěhotnění nebo pohlavní choroby. Hlavním pramenem jsou jí přitom skladby římských elegiků (Tibullus, Propertius, Ovidius) a také antické románové texty (Petronius, Apuleius), jediné žánry římské literatury, které popisují erotické scény relativně otevřeně. Právě díla těchto autorů reflektují změny v tradiční římské morálce a měnící se pohled na sexualitu a milostné city, které francouzská autorka analyzuje (zvláštní kapitoly „románový" svět a „elegický" svět). Navazuje přitom na své předchozí vědecké práce zaměřené právě na literární diskurs těchto žánrů a cituje pasáže konkrétních literárních děl ilustrující její výklad. V tomto postupu se ale skrývá i určité úskalí její práce, neboť podle mého názoru ne vždy zcela zřetelně odlišuje, co je v daných dílech literární stylizace a co je odrazem reálných společenských poměrů (např. topos *servitium amoris*).

V poslední, třetí části se autorka zabývá kritikou sexuálního života z pohledu antických lékařů, filosofů a moralistů a končí portréty císařů jako „sexuálních zrůd", v nichž slouží kritika sexuálního chování především k degradaci popisované postavy. Celkově její kniha nepřináší zásadně nový pohled na sexuální chování v antickém Římě, ale je spíše syntézou dosavadních názorů a podává celkový přehled o sexuálním životě římské společnosti pro nezasvěcené čtenáře. Odhaluje některé zásadní odlišnosti v chápání sexuality ve srovnání se současnou dobou a ukazuje, že přenášet mechanicky novodobé pojetí milostných vztahů do antického kontextu je zavádějící. Dobře patrné je to zvláště na Catullových básních, které novodobá romantická interpretace, vycházející ze zcela jiného pojetí milostného citu, zásadním způsobem dezinterpretovala.

Christopher Badel ve své recenzi na knihu G. Puccini-Delbey píše, že autorka užívá „*un styl clair et élegant*" („jasný a elegantní styl").[1] Bohužel totéž se rozhodně nedá říci o českém překladu Kláry Uhlířové. Ten naopak na mnoha místech působí dojmem, jako by ho překládal člověk neznalý češtiny nebo jakoby šlo o letmo upravený strojový překlad. Šroubované konstrukce hraničící s nesrozumitelností, stylistická neobratnost, volba chybných českých ekvivalentů, špatné slovesné vazby, nekorektní skloňování antických jmen, nepřeložené relikty francouzštiny (s. 198: „Niko de Samos, Callistrate de Lesbos"), to vše dělá z četby této jinak zajímavé knihy doslova utrpení. Na mnoha místech to vypadá, že překladatelka nemá vůbec povědomí o tom, co překládá. Dobře patrné je to na záměně některých antických osob. Například z historika Diona Cassia dělá Dia (s. 88, pozn. 11), z císaře Antonina Pia sv. Antonína (s. 118:

[1] CH. BADEL, „Géraldine Pucciny-Delbey, *La vie sexuelle à Rome*", in: Clio. Histoire, femmes et sociétés 27, 2008, s. 244.

„slavný reskript Svatého Antonína") a z císaře Augusta zase Augustina (s. 65 a 101: „v augustinském období" místo „v augustovském"). Překřtění bohyně Ceres na boha „Cerera" (s. 142: „Cererovy slavnosti") nebo římského autora Apuleia na Apuleiu (s. 226: „u Apuleie"; s. 241: „v případě Apuleie") oproti tomu působí vcelku úsměvně. Nejsou to ale jen antická jména, co dělá překladatelce zásadní problémy, neméně zápasí i s jazykem, do něhož překládá. Při volbě českých slovníkových ekvivalentů sáhne často vedle, takže píše „milostné vyjádření" místo „milostné vyznání" (s. 66), „spočívala ve svém vdovství" místo „setrvávala" (s. 66), „pokles mravů" místo „úpadek" (s. 90), „obraz vyjevoval" místo „znázorňoval" (s. 131) apod. Některá spojení v sobě skrývají kouzlo nechtěného, například když překladatelka mluví o magických tabulkách „zavalených v hrobě" (s. 67) nebo o zdrženlivosti matrony, jež „se nachází v jejím chování" (s. 74). Podobné potíže jako s volbou vhodných ekvivalentů má překladatelka někdy i se slovesnými vazbami, takže kupříkladu Juvenalis „ironizuje o ženách" (s. 80) a Messalina se „pobláznila do mima Mnéstera" (s. 141). Některé nelogické konstrukce zcela zatemňují smysl sdělení, třeba když překladatelka mluví o elegicích, kteří se zabývají „intenzitou milostného utrpení", aby vzápětí sdělila, že se jedná „o romanopisce, kteří dovedli analýzu hrůzy ze sexuality co nejdál" (s. 238), jiné ústí do nechtěné komiky, takže například dochází k „narušení mravnosti slovy moralistů" (s. 129-130) či elegičtí básníci „navrhují milostnou geografii" (s. 200). Nemá cenu zabíhat do dalších podrobností, neboť výčet jazykových nedostatků by vydal na samostatnou studii. Nízká kvalita překladu bohužel zcela degraduje jinak zajímavou a pro českého čtenáře v mnohém objevnou publikaci a je nepochopitelné, jak mohla kniha v této podobě vůbec vyjít.

Jiří Šubrt (Olomouc)

MARKÉTA KULHÁNKOVÁ – KATEŘINA LOUDOVÁ (eds.), *ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ. Růženě Dostálové k narozeninám.* Brno: Host 2009, 344 s.

Za posledních pět let vyšla v pomyslné řadě sborníků věnovaných klasickému filologu již šestá publikace. *ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ. Růženě Dostálové k narozeninám* následuje po *Signum gratiae* jubilující prof. Bohumily Mouchové,[1] *Querite primum regnum Dei* prof. Jany Nechutové,[2] sborníku věnovaném památce prof. Karla Janáčka,[3] *Donum Magistrae* dr. Dany Martínkové[4] a *Pulchritudo et Sapientia* prof. Pavla Spunara[5] – kolegů prof. Růženy Dostálové z Ústavu řeckých a latinských studií FF UK v Praze, Ústavu klasických studií FF MU v Brně a Kabinetu pro klasická studia FlÚ AV ČR.[6] Přičiněním brněnských grécistů tak vychází soubor prací, které bychom jen těžko mohli nalézt v jiné publikaci pohromadě.

Iniciativa editorek a zároveň někdejších profesorčiných žaček uspořádat tento sborník našla očekávaný ohlas. Společný jmenovatel Růžena Dostálová je širokou platformou pro mnoho specializací a jazyků. Bezmála třicet příspěvků je psáno česky, slovensky, německy, řecky, španělsky, anglicky a italsky, a to i u přispěvovatelů, kterým zvolený jazyk není mateřštinou.

V tomto mezinárodním i osobním počinu působí velmi příjemně a vyváženě už česká předmluva (MARKÉTA KULHÁNKOVÁ, KATEŘINA LOUDOVÁ) následovaná překladem do angličtiny a dvěma osobními vzpomínkami (WOLFRAM HÖRANDNER a EKATERINI FRANC-SGOURDEOU). Cennou bibliografii uveřejněnou poprvé v *Listech filologických*[7] převzala, doplnila a upravila na dalších 20 stranách MARKÉTA KULHÁNKOVÁ.

Pak již následuje dlouhá řada příspěvků řetězených za sebou dle abecedního pořadí gratulantů. Jako první vystupuje PEDRO BÁDENAS Z MADRIDU s *Rivalidad entre las Iglesias de Nicea y del Epiro en el siglo XIII* (*Rivalita mezi nikajskou a epirskou církví ve 13. století*). Příspěvek se dotýká období byzantské říše po IV. křížové výpravě, kdy ještě více narostly kulturní a náboženské bariéry mezi pravoslavným Východem a římským Západem. Situace v zemi, kde na jedné straně stál Theodoros I. Laskaris a na straně druhé Michael I. Komnenos, nakonec eskalovala v otevřený boj. Ten ustal uznáním suverenity rodu Laskaridů a stvrzením duchovní autority nikajského patriarchy.

JARMILA BEDNAŘÍKOVÁ z Brna a její *Priskos, Hunové a Siung-nu* porovnává Priskovo dílo s málo známými čínskými zdroji, které poukazují na zřejmou podobnost mezi evropskými Huny a asijskými Siung-nu.

[1] *Signum gratiae. In honorem Bohumilae Mouchová* [= Graecolatina Pragensia XX (Acta Universitatis Carolinae, Philologica 2), 2004 (2006)].

[2] HELENA KRMÍČKOVÁ – ANNA PUMPROVÁ – DANA RŮŽIČKOVÁ – LIBOR ŠVANDA (eds.), *Querite primum regnum Dei. Sborník příspěvků k poctě Jany Nechutové*, Brno: Matice moravská – MU Brno, 2006.

[3] *Memoriae aeternae Caroli Janáček* [= Graecolatina Pragensia XXI (Acta Universitatis Carolinae, Philologica 1), 2006 (2007)].

[4] ZUZANA SILAGIOVÁ – HANA ŠEDINOVÁ – PETR KITZLER (eds.), *Donum Magistrae. Ad honorem Dana Martínková*, Praha: Filosofia 2007.

[5] ZUZANA SILAGIOVÁ – HANA ŠEDINOVÁ – PETR KITZLER (eds.), *Pulchritudo et Sapientia. Ad honorem Pavel Spunar*, Praha: Kabinet pro klasická studia FlÚ AV ČR 2008.

[6] Prakticky současně vyšel ještě sborník věnovaný památce prof. Radislava Hoška (Graecolatina Pragensia XXII. Acta Universitatis Carolinae, Philologica 1), 2007 (2009).

[7] MAGDALENA KŘÍŽOVÁ, *Bibliografie Růženy Dostálové*, in: Listy filologické 127, 2004, s. 391-414.

EVA CZEKÓOVÁ z Komárna přispívá jemným literárním tématem *Solomosove sny a vízie* čili motivy snů a vidin u romantického básníka Dionysia Solomose. Analyzuje hlavní postavy jeho básní, a rozkrývá tak neznámé vrstvy básníkovy tvorby.

Εύμορφα μαλλία και γνώσιν ολίγην. Ο μισογύνης Αίσωπος (*Krásné vlasy, málo rozumu. Ezop – misogyn*) zpracovává dodatečné vpisky opisovače z 16. století do známé předlohy *Román o Ezopovi*. HANS EIDENEIER z Kolína nad Rýnem se snaží v práci dokázat, že tzv. „nižší texty" patří k zábavné literatuře, a jsou tedy jakýmsi pomezním žánrem přecházejícím k ústní tradici, což je moment, který umožňuje opisovači dál s textem nakládat dle vlastního uvážení.

Milou vzpomínkou na spolupráci s Růženou Dostálovou v projektu týkajícím se Petrova Zjevení uvozuje RADKA FIALOVÁ z Prahy své *Každému podle jeho skutků. Boží spravedlnost ve Zjevení Petrově*. Detailní komentář jednoho z nejstarších novozákonních apokryfů doplňuje přehlednou srovnávací tabulkou tzv. etiopské verze a verze achmímské. Autorka v závěru poukazuje na možný vliv platonského učení na autora, jenž by tak vysvětloval zdánlivou bezútěšnost raněkřesťanského textu.

Příspěvek od LUBOMÍRY HAVLÍKOVÉ z Prahy *Žena a potrat. K otázce přejímání římsko-byzantského práva a řecké terminologie ve slovanském prostředí* není třeba dále rozvádět. Snad jen, že přes všecku zajímavost zvoleného tématu tento gratulační příspěvek v narozeninovém pugétu svým názvem dost neslavně trčí a že by se v tomto pojetí spíše hodil k publikaci na jiném místě.

GÜNTHER S. HENRICH z Hamburku hájí autorství Georgia Chortatsise u všech 14 známých intermezz krétského divadla připisovaných tradičně M. A. Foskolovi. Ve svém příspěvku *G. Chortátsis: Autor aller 14 nicht foskolosschen Intermezzi des Kretischen Theaters* dokládá své tvrzení na základě principů *kryptosfragidy*, již také důkladně popisuje.

Sviatok Akathistu a tradícia avarského obliehania Konštantínopola z roku 626 od MARTINA HURBANIČE z Bratislavy nás uvádí do problematiky datace nejslavnějšího byzantského hymnu a ustanovení tradice jeho svátku.

KYRIAKI CHÁBOVÁ z Prahy se věnuje patnáctislabičnému iambickému verši uplatněnému v řeckých adaptacích pěti západních středověkých předloh. Jazykovým rozborem dokládá proměnu vnímání někdejších „nežádoucích" jazykových jevů. Ukazuje, jakým způsobem bylo možné žádoucího počtu slabik dosáhnout, a přitom nenarušit tok ani smysl verše, aby tak byl rytmickým stereotypem posílen předčitatelův i posluchačův prožitek.

Ve studii *Zwei Trinitätsmetaphern. Gregor von Nyssa, Ad Ablabium, und Augustin, De Trinitate VII* (*Dvě trojiční metafory. Pojednání Ad Ablabium Řehoře z Nyssy a Augustinova sedmá kniha De Trinitate*) porovnává LENKA KARFÍKOVÁ z Prahy dvě metafory užité ve dvou pozdněantických pojednáních.

Do současného českého prostředí nás přenáší příspěvek EUGENA KINDLERA z Ostravy *Byzantine Chant in Present Bohemia* (*Byzantský zpěv v soudobých Čechách*), který osvětluje okolnosti vzniku pěveckého souboru Byzantion s dnes již šedesátiletou tradicí.

O dvou slavných – přes mnohá staletí od sebe vzdálených – mužích pera, Romanu Melodovi a Odysseu Elytisovi, píše JOHANNES KODER z Vídně. Studii dal název *„Noch nicht einmal Grieche war er". Odysseas Elytis über die Sprache des Romanos Melodos* (*„Nebyl to ani Řek". Odysseas Elytis o jazyku Romana Meloda*).

Ich bin auch eines schicken Mantels wert. Zum Manteltopos in der griechischen Dichtung (*I já jsem hoden vkusného pláště. K topu pláště v řecké poezii*) od MARKÉTY KULHÁNKOVÉ se dostáváme k další polemice. Vyvrací, že se „Mandelgedichte" vyskytuje pouze v literatuře latinské provenience, dokládá to příklady z byzantské žebrácké poezie a upozorňuje na motiv pláště v řecké literatuře klasického období.

V příspěvku HELENY KURZOVÉ z Prahy *Zur Textkritik und Interpretation des Heraklits Fragments DK 22 B 80* se dostáváme k problematice interpretace Hérakleitova fragmentu a problematice textové kritiky.

Česká cesta do nového Řecka a zase zpátky aneb Proč řecký osel nezahýbá vpravo zachycuje cesty českých klasických filologů, archeologů a historiků do Řecka uskutečňovaných ve druhé polovině 19. století. V titulu převzatém z Tolkienova románu líčí KATEŘINA LOUDOVÁ z Brna z dnešního pohledu naivní představy a snahy nalézt kulturu antického Řecka v novodobém státě zmítajícím se v politicko-jazykových sporech i pokusy českých badatelů zachytit soudobou podobu novořečtiny.

Současným řeckým autorem, představitelem sedmdesátých let 20. století, se zabývá CHRYSSOULA MANOU z Brna. Studií *Δημητρίου Νόλλα «Από τη μια εικόνα στην άλλη»* (*Dimitris Nollas: Od jednoho obrazu k druhému*) představuje Nollasův literární obraz současné řecké společnosti, svět výjimečných hrdinů vystupujících proti společenským konvencím, zároveň však zajatých vlastní výlučností.

Athanasiova rétorika spásy PAVLA MILKA z Prahy analyzuje formální aspekt psaní Athanasia Alexandrijského. Dokládá, že tento muž působící za vlády Konstantina Velikého dokázal přizpůsobit křesťanskou látku pro novou vzdělanou vrstvu věřících a přejít od tradičního filozofického pojetí žánru k rétorickému.

DAGMAR MUCHNOVÁ z Prahy se v příspěvku *Dionysios Thrax a jeho autorství Techné grammatiké* dotýká letitého sporu o autorství slavného díla. Nezůstává však pouze u argumentů pro a proti, ale vyzdvihuje, že vliv *Techné grammatiké* působil nejen na řecko-latinskou tradici, ale přetrval i do dalších období a stal se vzorem gramatik národních jazyků.

Pokušení selekce v De compositione verborum Dionysia z Halikarnassu od JIŘÍHO PAVLÍKA z Prahy přispívá filologickou analýzou k vysvětlení systému tří synthesí a systému tří stylů u starého autora.

ROSARIO PINTAUDI z Firenze dedikuje své dlouholeté spolupracovnici Růženě Dostálové krátké pojednání o edici fragmentu z Wesselyho sbírky papyrů neboli *Frammento di manuale tachigrafico o glossario?* (*Fragment těsnopisné příručky nebo glosáře?*).

PETR POKORNÝ z Prahy předkládá studii o interpretaci Matoušova evangelia v komentáři patriarchy Fotia *Photius von Konstantinopel und seine Deutung des Matthäusevangeliums*.

Do 60. let v Československu nás přenáší KOSTAS TSIVOS z Prahy. *Δημογραφική-κοινωνική προέγγιση της κοινότητας των Ελλήνων πολιτικών προσφύγων στην Τσεχοσλοβακία τη δεκαετία του '60* (*Demograficko-společenská analýza komunity řeckých politických emigrantů v Československu v 60. letech*) vypovídá o životě levicových řeckých imigrantů v socialistickém Československu a o dilematech, která přinášely sžívání s odlišnou kulturou i snaha o repatriaci.

ANEŽKA VIDMANOVÁ z Prahy předkládá komparaci písně *Vinum bonum* a její předlohy spolu se zbrusu novým českým překladem. Vpravdě oslavný příspěvek nese název *Místo přípitku. K písni Vinum bonum a jejím bohemikálním verzím.*

Diktatur von Ioannis Metaxas: einige Aspekte des Regimes vom 4. August (*Diktatura Ioannise Metaxase: některé aspekty režimu 4. srpna*) od ALENY VITÁKOVÉ z Brna poukazuje na některé rysy monarchie vedené generálem Metaxasem v období 1936-1941. Dobře vystihuje vzájemné vztahy Řecka a Hitlerova Německa a snahu o výchovu mládeže pro Metaxasův režim.

NICOLE VOTAVOVÁ-SUMELIDISOVÁ z Brna titulem *Obraz těla jako model v řecké surrealistické poezii. Andreas Embirikos a Miltos Sachturis* přibližuje na díle dvou řeckých básníků dvě literární generace ovlivněné surrealismem.

Poslední příspěvek JÁNA ZOZUĽAKA z Prešova *Grécky jazyk a kultúra* optimisticky završuje čerstvými informacemi o výsledcích slovenských grécistů, kterým se za přispění Růženy Dostálové podařilo zavést moderní řečtinu do slovenského vzdělávacího systému a vydat některé řecko-slovenské příručky.

Máme-li vše shrnout, Růženě Dostálové se dostalo gratulací, které jistě potěší nejen ji, ale také všechny čtenáře. Kniha nadto lahodí vzhledem, pevnou vazbou i grafickým uspořádáním, za což je třeba ocenit práci všech, kdo se na edici podíleli.

Pavlína Šípová (Praha)

JULIE NOVÁKOVÁ, *Paměti aneb autobiografie. Třináct olomouckých let Julie Novákové (1948-1961).* Ed. TOMÁŠ MOTLÍČEK, Olomouc: Univerzita Palackého 2008, 165 s., 32 černobílých fotografií.

Julie Nováková (1909-1991) je jednou z nejvýznamnějších postav českých klasických studií ve druhé polovině 20. století a bylo by pravděpodobně zbytečné ji čtenářům blíže představovat. Dostatečně známé jsou jak její překlady z antických literatur, tak práce jazykové, historické a především vynikající zásluhy o uspořádání a vydávání díla J. A. Komenského. Méně známé však už mohou být její životní osudy, pedagogická činnost spojená v 50. letech především s olomouckou a v 60. letech externě s pražskou univerzitou a nepochybně také fakt, že v její pozůstalosti se nacházejí rozsáhlé paměti, které sepisovala v letech 1978-1990. Část těchto pamětí, která se váže k Novákové působení v Olomouci, vydal v roce 2008 Tomáš Motlíček.

Recenzování pamětí je věc nesnadná – vzpírají se přikládaným měřítkům a žijí si vlastním životem, zcela nezávisle na snaze recenzenta knihu „změřit", popsat a vměstnat do kategorií v recenzi obvyklých. Pro Novákové paměti toto platí dvojnásob, neboť její vědecká erudice a akribie se snoubila s živým zápalem pro kulturu a umění (zvažovala habilitaci z estetiky), literárním nadáním a jistou živelnou upřímností[1] – tyto vlastnosti se potom v tak subjektivním žánru, jakým paměti jsou, odrážejí měrou vrchovatou. Celý vydaný výbor se nese v rovině osobní, a to i tam, kde Nováková popisuje záležitosti své profese.

Po literární stránce lze Novákové paměti hodnotit jako dílo nadprůměrné. Nováková byla brilantní stylistka a její paměti se čtou velmi příjemně. Lehce přechází od témat profesních k tématům osobním, nechybějí trefné postřehy, textem probleskává humor.[2] Paměti jsou však cenné i jinak než jen literárně; poskytují, samozřejmě u vědomí jejich subjektivity, plastický obraz Novákové vzpomínek na kolegy, známé, přátele, ovzduší padesátých let, denní radosti i starosti, pražskou i olomouckou univerzitu, komplikované vztahy se spolupracovníky Karlem Janáčkem a Dimitrem Krandžalovem atd.

Text vydané části je rozdělen do tří kapitol, do nichž jej rozdělila již sama Nováková: *První čtyři roky v Olomouci (1948-1952)*,[3] *Olomoucká Vysoká*

[1] Jak ostatně přiznává editor, sama Nováková by svoji upřímnost nejspíše označila za hubatost (s. 99).

[2] Např.: „Po Johnovi, velikém milovníku domácích zvířat, zbyla ve vile kočičí rodina. Občas přišla na svět nová koťata. Pro Johna to byl literární námět, ale co si s nimi měl počít Pavel? Koťatům pro jistotu vykal, aby je udržel v patřičných společenských mezích, a na klín mu žádné nesmělo" (s. 35). Jde o Jaromíra Johna a Pavla Trosta.

[3] S. 5-41, psáno v září 1978 s poznámkou připsanou v listopadu 1982.

škola pedagogická a spolupráce s Prahou[4] a *Ještě pětileté provizorium v Olomouci*.[5] Následuje obsáhlý poznámkový aparát, jímž vydání opatřil editor, a dále ediční poznámka a závěrečná studie, rovněž z pera editorova. Co se týče poznámek, odvedl Motlíček velký a poctivý kus práce – jeho komentář podává množství vysvětlujících informací ke zmiňovaným osobám či institucím a poskytuje rovněž překlad pasáží a termínů, které Nováková ve svých pamětech napsala latinsky či řecky.

Ediční poznámka seznamuje čtenáře se stavem dochování jednotlivých exemplářů pamětí (existují v rukopise, strojopise a strojopisném průklepu), s jejich osudy a místem jejich uložení, dále uvádí ediční zásady a rovněž původ použitých fotografií. Velice cenná je Motlíčkova závěrečná studie. Editor v ní konfrontuje skutečnosti uváděné v Novákové vzpomínkách s řečí úředních pramenů a zasazuje subjektivní text pamětí do širšího dějinného kontextu. Motlíček zde zužitkovává své zkušenosti s dlouhodobým výzkumem v oblasti dějin českých klasických studií ve 20. století.[6]

Vydaný výbor z pamětí Julie Novákové je počin velice zdařilý. Text pamětí se čte svižně a čtenáře příjemně osvěží. Zároveň jsou však paměti též hodnotným historickým pramenem, jehož využitelnost dále zvyšuje Motlíčkova pečlivá ediční práce, závěrečná studie i jmenný rejstřík. Nezbývá než doufat, že jednoho dne vyjdou paměti Julie Novákové v plném rozsahu.

Robert Skopek (Praha)

[4] S. 42-67, psáno v září 1978 a v červnu 1979.

[5] S. 68-90, dopsáno v červnu 1979.

[6] Srov. např. T. MOTLÍČEK, *Třináct olomouckých let Julie Novákové*, in: *Laudatio brevis. Sborník věnovaný doc. PhDr. Stanislavu Sedláčkovi*, Olomouc: Univerzita Palackého 2004, s. 131-168; TÝŽ, *Historik starověku prof. PhDr. Vladimír Groh (1895-1941) (životní osudy, studium a pedagogická činnost) – I*, in: Listy filologické 124, 2001, s. 127-149.

Zpráva o činnosti Jednoty klasických filologů v roce 2009

Členská základna

Vzhledem k tomu, že jsme se rozhodli vyřadit z evidence řadu léta neaktivních členů, v roce 2009 počet členů poklesl. Ke dni 31. 12. 2009 tak měla JKF 237 členů. Výbor JKF se během roku scházel podle potřeby tak, aby řešil všechny problémy a organizační záležitosti, které se vyskytly.

Přednášková činnost

V roce 2009 uspořádala JKF v Praze sedm pravidelných přednášek. Lednové setkání bylo již tradičně spojeno s besedou o perspektivách výuky latiny v České republice, především na středních školách.

29. 1. 2009 Mgr. JAN KOPECKÝ – Mgr. Ing. BOŽENA BÖHMOVÁ – Mgr. MARCELA SLAVÍKOVÁ – Mgr. MARKÉTA KVIČEROVÁ, *Latina na církevních gymnáziích v Praze* (Praha)

26. 2. 2009 Mgr. MARTIN BAŽIL, Ph.D., *Julie Nováková a její básnické překlady (Ke 100. výročí narození)* (Univerzita Karlova v Praze)

26. 3. 2009 PhDr. TOMÁŠ ALUŠÍK, Ph.D., *Nové archeologické výzkumy na východní Krétě* (Univerzita Karlova v Praze)

23. 4. 2009 Mgr. IVAN PRCHLÍK, *Pohané v christianisovaném římském imperiu* (Univerzita Karlova v Praze)

28. 5. 2009 Mgr. BARBORA KRYLOVÁ, Ph.D., *„Versus fescennini" a latinská komedie. „Kreativní nezdvořilost" v antickém Římě* (Univerzita Karlova v Praze)

29. 10. 2009 dr. AIDAN CONTI, *The Abuse of the Medieval Scribes – Competing Taxonomies and Models of the Copying Process* (Univerzita v Bergenu, Norsko)

26. 11. 2009 Mgr. BARBORA KRYLOVÁ, Ph.D., *Kde byla bitva v Teutoburském lese? (Ke 2000. výročí)* (Univerzita Karlova v Praze)

Publikační činnost

Na přelomu roku 2009/2010 vyšel další ročník *Zpráv JKF – Auriga* 51, 2009, tentokrát s novou grafickou úpravou. Redakční rada časopisu již připravila další svazek, který bude předán k sazbě v lednu 2010 a vyjde pravděpodobně ke konci roku 2010.

31. 12. 2009

Martin Bažil (Praha),
vědecký tajemník společnosti